

**ALİ ŞİR NEVÂÎ VE TERCEME-İ HADÎS-İ ERBAÎN
ADLI MANZUM HADÎS TERCÜMESİ**

Yasemin ÖZSOY

Yüksek Lisans Tezi

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2019

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

Yasemin ÖZSOY

ALİ ŞİR NEVÂÎ VE TERCEME-İ HADÎS-İ ERBAÎN ADLI
MANZUM HADİS TERCÜMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

...../...../20....

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum Ali Şir Nevâi ve Terceme-İ Hadîs-İ Erbaîn Adlı Manzum Hadis Tercümesi" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

☒ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

[Tarih ve İmza]

12/09/2019

Yasemin Özsoy

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç.Dr. Ayşe Hilal Kalkandelen danışmanlığında, Yasemin Özsoy tarafından hazırlanan bu çalışma 12/09/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

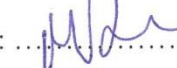
Başkan : Doç.Dr. Ayşe Hilal Kalkandelen

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Reyhan Keleş

İmza:

Jüri Üyesi : Doç.Dr. Melike Gökcan

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
ÖNSÖZ.....	VI
GİRİŞ	1
I. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA KIRK HADİSLER.....	1
II. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA MANZUM HADİS TERCÜMELERİ	4

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ ŞÎR NEVÂÎ, HAYATI, TAHSİLİ, DİNÎ GÖRÜŞLERİ, EDEBÎ YÖNÜ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI.....	10
1.2. TAHSİLİ	11
1.3. DİNÎ GÖRÜŞLERİ.....	12
1.4. EDEBÎ YÖNÜ	12
1.5. ESERLERİ	14
1.5.1. Tezkireleri	16
1.5.2. Dil ve Edebiyat Eserleri	16
1.5.3. Dînî-Ahlâkî Eserleri	16
1.5.4. Tarih Eserleri.....	16
1.5.5. Biyografik Eserleri	17
1.5.6. Belgeler	17

İKİNCİ BÖLÜM

TERCEME-İ HADİS-İ ERBAİN İSİMLİ ESER

2.1. ESERİN TEMEL ALDIĞI KAYNAKLAR	18
2.2. ESERDE KULLANILAN HADİSLER VE TAHRÎCİ.....	18
2.3. YAPILAN MANZUM TERCÜMENİN DİL VE EDEBİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TERCEME-İ HADİS-İ ERBAİN İSİMLİ ESERİN LATİNİZASYONU VE
NESRE AKTARIMI

3.1. METNİN LATİNİZASYONU	55
3.2. NESRE AKTARIMI	67
 SONUÇ	 73
KAYNAKÇA	74
EKLER	82
ÖZGEÇMİŞ	96

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ ŞİR NEVÂİ VE TERCEME-İ HADİS-İ ERBAİN ADLI MANZUM HADİS
TERCÜMESİ

Yasemin ÖZSOY

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2019, 97 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN
Doç. Dr. Reyhan KELEŞ
Doç. Dr. Melike GÖKCAN

Ali Şir Nevâî ve *Terceme-i Hadis-i Erbain* adlı manzum hadis tercümesi adlı çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte kırk hadis çalışmalarının ne zaman ortaya çıktığı, Fars, Arap ve Türk edebiyatındaki yeri ve önemi, âlim ve edipleri kırk hadis yazmaya iten sebepler, şekil yönünden sahip oldukları farklılıklar ve bu alanda yazılmış meşhur eserler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde; Nevâî'nin hayatı, tahsili, dinî görüşleri, edebî yönü ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde; *Terceme-i Hadis-i Erbain*'in temel aldığı kaynaklar incelenmiş, ardından eserde yer alan hadisler tek tek çıkarılmış, kaynakları tespit edilmiş, son olarak da eser dil ve edebiyat açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde; eserin latinizesi ve nesre aktarımı yapılmıştır. Ayrıca ekler bölümünde de eserin Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesinden alınan orijinal metnin görüntülerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Şir Nevâî, Hadis, Manzum, Tahric.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**ALI SHIR NAWA'I AND HIS POETIC WORK NAMED TERCEME-İ HADİS-İ
ERBAİN**

Yasemin ÖZSOY

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN

2019, 97 pages

**Jury: Assoc. Prof. Dr. Ayşe Hilal KALKANDELEN
Assoc. Prof. Dr. Reyhan KELEŞ
Assoc. Prof. Dr. Melike GÖKCAN**

The work named Ali-sher Nawa'i and poetic Hadith Translation Terceme-i Hadis-i Erbain consists of an introduction and three chapters.

In the introduction when the forty hadith studies appeared, its place and importance of Persian, Arabic and Turkish literature, reasons why scholars and writers write forty hadiths, its differences in shape and famous works written in this field have been tried to be determined.

In the first section; information about Nevai's life, education, religious views, literary aspects and works are given.

In the second part; the sources on which Terceme-i Hadis-i Erbain are based have been examined, then the hadiths in the work have been extracted one by one, their sources have been determined and finally the work has been tried to be evaluated in terms of language and literature.

In the third section; latinization of the work and transfer to prose. In addition, the original text of the work taken from the Central Library of Atatürk University is included in the annexes section.

Keywords: Ali Shir Nawa'i, Hadith, Poetic Work, Tahreec

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ş.	: Anonim Şirketi
b.	: bin
bkz.	: bakınız
Der.	: Derleyen
<i>DİA</i>	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ö.	: ölümü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK Yay.	: Türk Dil Kurumu Yayınları
trc.	: tercüme eden
vb.	: ve benzeri
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Ali Şîr Nevâî, bir döneme damgasını vuran, şair, düşünür, devlet adamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Küçük yaştan itibaren sanatın ve sanatçının yanında olan şair, gerek aldığı eğitimler gerekse doğuştan getirdiği yetenekler sayesinde adını Türk İslam edebiyatının ender şahsiyetleri arasına yazdırmayı başarmıştır. Kaleme aldığı eserler asırlar boyunca ülkesinin sınırlarını aşarak dünyanın dört bir tarafına ulaşmış, birçok şaire de ilham kaynağı olmuştur. Döneminin edebiyat dili olan Farsçayla yetinmeyerek, Türkçe eserler de yazmış, Türkçenin bir sanat dili olabileceğini edebiyat dünyasına göstermek gibi bir misyon da üstlenmiştir.

Çalışmamıza konu olan kırk hadis tercümesi de o dönemin en önemli şairlerinden olan Câmi'nin Farsça yazdığı Çihil hadisın Nevâî tarafından Türkçeye tercümesidir. Kırk hadis derleme çalışmaları edebiyat tarihinin hemen hemen her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Şüphesiz bu durum Peygamber sevgisinin ve onun şefaatine nail olma ümidinin bir tezahürüdür.

Zengin edebiyat tarihimize baktığımızda birçok şahsiyet ve onlar tarafından kaleme alınmış sayısız eser karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de bu eserler üzerine yapılmış ve yapılmakta olan birçok bilimsel eser mevcuttur. Biz de bu çalışmamızla bu engin denizde bir damla olmaya uğraştık. Elimizden gelen bütün titizliği göstermemize rağmen tabii ki birtakım eksiklik ve hataların olması kaçınılmazdır. Bu noktada tarafımıza yapılan eleştiriler saygıyla karşılanacak, bize daha iyi ve daha güzele ulaşma noktasında rehberlik edecektir. Bütün çalışmamda sonuna kadar yardımlarını esirgemeyen, her an bilgi ve tecrübeleriyle bana kılavuz olan sayın hocam Doç. Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Hilal KALKANDELEN'e ve her daim manevi desteklerini hissettiğim aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum 2019

Yasemin ÖZSOY

GİRİŞ

I. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA KIRK HADİSLER

İlk örnekleri hicrî II. (M.VIII.) yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan kırk hadisler, zamanla İslam edebiyatının temel türleri¹ arasına girmiş, Arap, Fars ve Türk edebiyatında birçok örnek eser verilmiştir. Arap edebiyatında ilk kırk hadis örneği Abdullah b. Mübârek tarafından mensur olarak kaleme alınan “*Erba’ûn*”dur. İran ve Türk edebiyatlarında önce nazım-nesir karışık yazılan kırk hadisler, zaman ilerledikçe tamamen manzum olarak ortaya çıkmıştır. Arap edebiyatında ulema sınıfı tarafından ilmi amaçla yazılması sebebiyle kırk hadisler daha çok mensurdur. Buna karşın Fars edebiyatında ulema sınıfı yerine edip ve şairler kırk hadis kaleme aldıkları için nesirden çok manzum yazmışlardır. Türk edebiyatında ise ulema sınıfına mensup olanlar kırk hadisleri Arapça, edip ve şairler ise Farsça yazmayı tercih etmişler, bazen de bunları aynen tercüme etme yoluna gitmişlerdir. Ayrıca en çok manzum kırk hadis örneği Türk edebiyatında yazılmıştır.²

Kırk hadis derleme faaliyetleri “Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir.” mealindeki zayıf bir hadise dayanmaktadır. Bu hadisin farklı tariklerinde yer alan, kırk hadis derleyerek Allah tarafından fakih olarak yazılma, kıyamet gününde fakih ve âlim olarak diriltirilip haşredilme, Allah Resûlü’nün şefaatine nail olma, cennet kapılarının hangisini isterse ondan girme ve âlimler zümresinde yazılıp şehitler zümresinde haşredilme ümidi birçok âlim, şair ve nâsiri kırk hadis yazmaya sevk etmiştir.³

Arap dilinde yazılan erbainler, Farsçada “çihl”, Türkçede “kırk” hadisler için önemli bir kaynak olmuştur. İslam tarihi açısından kırk⁴ sayısının ayrı bir yeri vardır. Kur’ân-ı Kerîm’de; “Musa’ya kırk gece (vahyetmek üzere) söz vermiştik.”⁵, “Allah, “Öyleyse orası onlara kırk yıl yasaklanmıştır...” dedi.”⁶, “Musa’ya otuz gece vade verdik

¹ Edebi türler için bkz. Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.

² Abdulkadir Karahan, “Kırk Hadis: Türk Edebiyatı”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 470.

³ M.Yaşar Kandemir, “Kırk Hadis”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 467.

⁴ Kırk sayısının dilimizdeki farklı kullanım şekilleri ile ilgili bkz. Necdet Bingöl, “Dilimizde Kırk Sayısı Üzerine”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, (237), 1983, 26-28.

⁵ Bakara / 51

⁶ Maide/ 26

ve ona on gece daha ilave ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu.”⁷, “...Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki...”⁸ mealindeki ayetlerde yani toplamda dört yerde kırk sayısı zikredilmiştir. Hadislerde de toplam 18 yerde “erba’în ve erba’ûna” kelimeleri geçmektedir. Kur’an ve hadis dışında hem dinî hem de millî kültürümüzde kırk sayısı ile ilgili birçok husus vardır: Hz. Muhammed’in 40 yaşında peygamber olması, İslâm’da zekâtın, malın 1/40 oranında verilmesi, tarikat ehli için çile müddetinin 40 gün olması, insan hamurunun yoğrulma süresinin 40 gün olması, ilk Müslümanların sayısının 40’a ulaşmasıyla İslâm’ın aleni şekilde tebliğ edilmesi, İslâm inancında 3’ler 5’ler 7’ler ve 40’ların olması gibi⁹. Dede Korkut hikâyeleri, destanlar ve menkıbelerde de kırk sayısı ile ilgili çeşitli unsurlar vardır: Kırk cadı, kırk peri kızı, kırk gün kırk gece düğün gibi.¹⁰

Arapçada iki yüz ellinin üstünde, Farsçada elliye yakın kırk hadis yazıldığı tespit edilmiştir.¹¹ Arap edebiyatında kaleme alınanlar arasında Nevevî’nin eseri en önemli eser statüsünde yer almaktadır. Zira eser birçok âlim tarafından şerhedilmiş, birçok şair tarafından tercüme edilmiştir.¹² Öyle ki Osmanlı döneminde her dört erbaînden biri Nevevî’nin bu meşhur eserinin şerhidir.¹³

Nevevî’nin Arap edebiyatında sağladığı başarıyı Câmî Fars edebiyatında sağlamıştır. XV. yüzyılda en çok kendisine şerh yazılan eser Câmî’inkidir.¹⁴ Nevâî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî, Münîf’in risaleleri, Câmî’nin Erbaîn’inin en önemli tercümelerindendir.¹⁵

⁷ Araf/142

⁸ Ahkaf/15

⁹ Bkz. Ahmet Mâhir el-Baqrî, “Sayıların Kur’an-ı Kerim’de Kullanımına Yönelik Dilbilimsel Bir İnceleme”, çeviren: Dursun Ali Türkmen, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 22, 205-229; M. Selim Arık, “Hadislerdeki “Kırk” Sayılarına Genel Bakış”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2014, cilt: I, sayı: 1, 136-181.

¹⁰ Müzahir Kılıç, “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (18), Erzurum 2001, 94-95.

¹¹ Karahan, “Kırk Hadis: Türk Edebiyatı”, 470.

¹² Kandemir, “Kırk Hadis”, 468.

¹³ Fahrettin Yıldız, “İslami İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (21), 2013, 416.

¹⁴ Kılıç, “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler”, 96.

¹⁵ Abdulkadir Karahan, “Kırk Hadis Tercümelerine Umumi Bir Bakış ve Ankaralı İsmail Rusuhî’nin Tercüme-i Hadis-i Erbaîn’i”, *Türkiyat Mecmuası*, 10, İstanbul 1953, 236.

Türkçede ilk kırk hadis tercümesi, 759'da (1358) Mahmud b. Ali tarafından kaleme alınan *Nehcü'l-Feradis*'dir.¹⁶ XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Türk edebiyatında kırk hadis alanında birçok eser teşekkül etmiş, özellikle XVI-XVII. asırda bu tür zirveye ulaşmıştır. Bu asırlarda şairlerimizin çoğunluğu kırk hadis türünde eserler kaleme almışlardır. Abdulkadir Karahan toplamda 81 adet kırk hadis tespit etmiş, bunların 16'sının XVI. asra, 13'ünün de XVII. asra ait olduğunu belirtmiştir.¹⁷

Arap, Fars ve Türk edebiyatında birçok ulema ve şairin kırk hadise teveccüh etmesinin çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerden ilki şüphesiz yukarıda da zikrettiğimiz Peygamber Efendimiz'e isnat edilen "Ümmetimin dinî işlerine dair kırk hadis derleyen kimseyi Allah Teâlâ fakihler ve âlimler topluluğu arasında diriltir." mealindeki hadistir. Bu hadisin son kısmı bazı rivayetlerde "... ben ona kıyamet gününde şefaati olurum." şeklindedir. Bazı şairler de Peygamberimizin şefaati gibi büyük bir nimete erişebilmek için kırk hadis kaleme almışlardır. Daha önce kırk hadis yazmış büyük şairlerin yolunda ilerlemek, okuyanların hayır dualarını almak, seçilen hadislerle amel edilmesini sağlamak, hocasının veya bir arkadaşının isteğini yerine getirmek, herhangi bir konu hakkında bilgi vermek veya konuya dikkatleri çekmek gibi sebeplerle de hareket edenler olmuştur. Bazı kırk hadis derleyicileri ise yaşadıkları dönemin yöneticilerinin dikkatini belli konulara çekmek için kırk hadis yazmışlardır. Yöneticilere veya devletin önde gelen şahsiyetlerine ithaf etmek için –bunların içinde bir beklenti ile hareket edenler de vardır- veya zevk için merak edip araştırdıkları herhangi bir konuda kırk hadis derleyenler de vardır. Akkirmânî gibi yakalandığı hastalıktan kurtulmak için bu türde eserler verenler de vardır.¹⁸

İçerik bakımından kırk hadisleri değerlendirdiğimizde; yalnız hadis metinlerinden oluşanlar, kısa açıklamalarla desteklenenler, tercüme veya şerh yapılanların olduğunu görmekteyiz. Kırk hadis tercümelerinin bir bölümü ayet, hadis veya hikâyelerle desteklenmiştir. Yalnız kutsî hadislerden, Hz. Peygamber'in hutbelerinden, aynı râvînin rivayetlerinden, aynı konudan, noktasız harflerden seçilenlerden, yedi, on vb. bazı

¹⁶ Karahan, "Kırk Hadis: Türk Edebiyatı", 471, *Nehcü'l-Feradis* hakkında bkz. M.Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, 312-314.

¹⁷ Karahan, "Kırk Hadis Tercümelerine Umumi Bir Bakış", 236.

¹⁸ Selahattin Yıldırım, "Osmanlı Muhaddislerinin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri", *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dâru'l-Hadisler Sempozyumu*, Samsun 2011, 147-152.

rakamlarla ilgili hadislerden derleme şeklinde oluşturulan kırk hadisler olduğu gibi Kur'an'ın faziletleri, İslâm'ın şartları, zühd ve takva, dünyevî işler, ilim ve âlim, siyaset ve hukuk, içtimaî ve ahlakî hayat, bir kavim, bölge veya şehrin fazileti, ilim ve sanat dalları gibi çok çeşitli konularda kırk hadis çalışmaları oluşturulmuştur.¹⁹ Tabi ki bu konulardan herhangi birine karar verilmesinde o dönemde yaşanan olaylar etkili olmuştur. Mesela tasavvufî akımların güçlü olduğu dönemlerde evrâd ü ezkârın fazileti, devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde sultana itaatin önemi, savaşların çokça yaşandığı zaman dilimlerinde yetimi koruyup, gözetmenin önemi, sosyal çözülmenin yaşandığı zamanlarda ahlâkla ilgili kırk hadisler yazılmıştır.²⁰ Ayrıca kırk hadis çalışmalarında hadislerin, kısa ve ezberlenmesi kolay olanlardan veya uzun bir hadis metninin bir bölümünün alınması şeklinde ve sahih olmasına dikkat edilmiştir.²¹

Şekil yönünden kırk hadisleri incelediğimizde üç grup karşımıza çıkmaktadır: Mensur olanlar, manzum olanlar ve mensur-manzum karışık olanlar. Mensur olan kırk hadisler bu alandaki ilk örnekleri teşkil etmektedir. Medreselerde okutulan ve risale özelliği taşıyan bu eserlerin şerhlerle hacimleri genişletilmiş, kitap haline getirilmiştir. Mensur olanlar daha çok Arap edebiyatında karşımıza çıkmaktadır. Manzum ve manzum-mensur olarak yazılanlar ise Fars ve Türk edebiyatında yer almaktadır.²² İran edebiyatında Ahmed Rûmî'nin ve Hüseyin Vâiz'in çihil hadisleri manzum-mensur olanlara örnek verilebilir. Ali b. Hacı Mustafa ve Okcuzâde'nin kırk hadisleri ise Türkçede manzum-mensurun en güzel örneklerindendir.²³

II. TÜRK İSLAM EDEBİYATINDA MANZUM HADİS TERCÜMELERİ

Arap edebiyatında manzum kırk hadis örneği mevcut değildir. Buna karşılık İran ve Türk edebiyatında çoğunluğu manzum kırk hadis tercümeleri bulunmaktadır.²⁴ Türk ve İranlı şairler kırk hadis tercümelerini edebî bir tür haline getirmiş ve edebiyatta önemli

¹⁹ Karahan, "Kırk Hadis: Türk Edebiyatı", 470.

²⁰ Yıldız, "Kırk Hadisler", 419.

²¹ Kılıç, "Kırk Hadisler", 101.

²² Kılıç, "Kırk Hadisler", 99.

²³ Abdulkadir Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1954, 28.

²⁴ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 28.

bir yer kazandırmışlardır. Türk edebiyatında en çok kırk hadis örneğini sırasıyla şairler, âlimler ve mutasavvıflar vermiştir.²⁵

Manzum kırk hadis tercümelerinde çoğunlukla aruz vezninin “Fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün”; “Fe‘ilâtün/ mefâ‘ilün/ fe‘ilün” kalıpları kullanılmıştır. Nazım şekli olarak da ekseriyetle kıt‘a ve mesnevî tercih edilmiştir.²⁶ Kıt‘a nazım şekliyle yapılan tercümelerde hadisin metni kıt‘anın önünde veya sonunda verilmiştir. Bazı tercümelerde ise bir kıt‘a içinde hem tercüme hem de metin verilmiştir.²⁷

Türk İslam edebiyatında kırk hadis tercümeleri XIV. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmaya başlamış, ilerleyen yüzyıllarda da önemi artarak devam etmiş, birçok şair bu tarzda eser vücuda getirmiştir. Birçok şairin kırk hadise teveccüh etmesinde Nevevî ve Abdurrahman Câmî’in etkisi çoktur. Türk İslam edebiyatında kırk hadis mütercimlerinin sayısı 60, bazı şairler birden fazla eser kaleme aldıkları ve müellifi belli olamayan eserler de olduğu için tespit edilen risale sayısı toplam 80 tanedir. Manzum kırk hadis mütercimleri arasında Kemal Ümmî, Hazînî²⁸, Usûlî, Fuzûlî, Merdûmî²⁹, Nev‘î³⁰, Latîfî, Âlî b. Mustafâ, Fevrî³¹, Rihletî, Hâkânî³², Feyzî-i Kefevî³³, Taşköprîzâde Kemâleddin Mehmed Efendi³⁴, Okçuzâde³⁵, Rusûhî³⁶, Sehî Mehmed Çelebi, Nâbî, Hikmetî, Münîf³⁷,

²⁵ Yıldız, “Kırk Hadisler”, 419.

²⁶ İbrahim Şener ve Alim Yıldız, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011, 198.

²⁷ Karahan, “Kırk Hadis: Türk Edebiyatı”, 471.

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Avcı, *Hazînî’nin Manzum Serh-i Hadis-i Erbaîn Tercümesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir 2007.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Sevgi, “Merdûmî ve Tuhfetü’l-İslamî”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 6, 1991, 101-165.

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sever, “Malkaralı Şair Nev‘î’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesinin Neşri ve Tahlili”, *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, cilt:4, 219-256.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan Aksoy, “Fevri’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13-14-15), İstanbul 1997, 121-130.

³² Ayrıntılı bilgi için bkz. Müzahir Kılıç, *Hâkânî Mehmed Bey Hadis-i Erbaîn (İnceleme-Tenkidli Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Bayak, “Feyzî-i Kefevî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Dîvânu Lugâti’l-Türk’ten Senglah’a Türkçe Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı*, İstanbul 2017, 257-284.

³⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa Sefa Çakır, *Taşköprîzade Kemaleddin Mehmed bin Ahmed’in Şerh-i Ehadis-i Erbaîn tercümesi (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2013.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alim Yıldız, “Okçuzade Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü’l-Hadis”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), İzmir 2003, 91-124.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karahan, “Kırk Hadis Tercümelerine Umumî Bir Bakış”, 235-242.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sabahattin Küçük, “Münîf’in Kırk Hadis Tercümesi”, *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 12 (1’den ayrı basım), Ankara 1997.

Köstendilli Şeyhî³⁸'yi zikretmemiz mümkündür. Abdulkadir Karahan'ın tespit ettiği kırk hadis mütercimlerinin tarihî sıralaması şu şekildedir³⁹.

XIV. ASIR

Mahmûd b. Ali (ö. 761/1360)

XV. ASIR

Kemal Ümmî (ö. 880/1475)

Ali Şîr Nevâî (1441-1501)

XVI. ASIR

Hazînî (trc. 930/1524)

Usûlî (ö. 945/1538)

Emir Mukaddes (trc. 951/1544)

Melâmî Dede (trc. 960/1553)

Fuzûlî (ö. 963/1556)

Merdümî (ö. 971/1564)

Nev'î (trc. 977/1569)

Abdûlmecid b. Nasûh (trc. 978/1570)

Âşık Çelebî (trc. 979/1571)

Lâtîfî (ö. 990/1582)

Selâmî Mustafâ (ö. 993/1585)

Mecdî (ö. 995/1587)

Âlî (trc. 1005/1597)

Ali b. Mustafa

Rihletî

XVII. ASIR

Hâkânî (trc. 1012/1603)

Seyyid Kadrî (1595-1603)

Feyzî-i Kefevî (ö. 1025/1616)

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Hadicet ül Kübra Öksüz, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vîlât-ı Erbaîn isimli eserleri (inceleme ve metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.

³⁹ Karahan, *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis*, 291-294.

Kemâleddin Mehmed (1552-1621)
 Okçu-zâde (ö. 1039/1630)
 Ankaralı İsmâîl Rüsûhî (ö. 1041/1631)
 Sehî Mehmed (ö. 1055/1645)
 Hibrî Ali (ö. 1080/1669)
 Abdurrahman Hibrî (ö. 1087/1676)
 Nâbî (trc. 1085/1674)
 Abdülkerim Celvetî (ö. 1100/1689)
 Süleymân İzmîrî (ö. 1102/1691)
 Fethî-i Karamânî (ö. 1106/1694)

XVIII. ASIR

Abdullah b. Mehmed (trc. 1115/1703)
 Osman-zâde Tâ'ib (trc. 1120/1708)
 İshak Hocası Ahmed (ö. 1120/1708)
 Hikmetî (1703-1730)
 Hasan b. Ali (trc. 1122/1710)⁴⁰
 Süleymân Fâzıl (ö. 1134/1722)
 Vahdetî Osmân (ö. 1135/1723)
 Bursalı İsmâîl Hakkı (trc.1137/1724)
 Münîf (trc. 1146/1733)
 Abdülgaffâr Kırımî (ö. 1157/1744)
 Urfalı Nüzhet Ömer (ö. 1192/1778)
 Turhal Şeyhi Mustafa (ö. 1197/1783)
 Müstakim-zâde Sâdeddin (trc. 1200/1786)
 İbrahim Hanîf (ö. 1217/1802)⁴¹

XIX. ASIR

İsmâîl Müfid (ö. 1217/1802)
 Köstendilli Şeyhî (ö. 1232/1817)

⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yakup Poyraz, "Manastırlı Hasan bin Ali'nin Ehadis-i Erbain Adlı Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(2), 109-135.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Aksu, "Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi", *İlmi Araştırmalar*, 17, 17-34.

Abdullah b. İsmâîl (trc. 1233/1818)

Hikmet (trc.1243/1828)

Abdülaziz Ahmed (ö. 1277/1861)

Sâdık Parvarî (ö. 1290/1873)

Mustafa Cem'î (trc. 1290/1874)

Hüseyin Remzî (trc. 1309/1892)

XX. ASIR

Ömer Ziyâeddin (1876-1909)

Âlemcân Barudî (trc.1908)

Cebbâr-zâde Mehmed Ârif (ö. 1339/1920)

Ahmed Naîm (trc. 1343/1925)

Harputlu Kemâleddin (1866-1936)

Hasan Basrî Çantay (doğ. 1303/1887)

A. Hamdi Akseki (trc. 1945)

Abdulkadir Karahan'dan sonra tespit edilmiş şahsiyetleri de şu şekilde sıralayabiliriz:

XV. ASIR

Mevlânâ İdris-i Bitlisî⁴²

Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh⁴³

XVI. ASIR

Lutfî⁴⁴

Sirâcî⁴⁵

Vâlî⁴⁶

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Akot, "Mevlânâ İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadîs Tercümesi: Hadîs-i Çihil", *İslami İlimler Dergisi*, 24(2), 71-84.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Âdem Ceyhan, "Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh'ın Kırk Hadîs Tercümesi", *Erdem, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 69, 53-72.

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Avcı, "16. Asır Şairlerinden Lutfî'nin Manzum Kırk Hadîsi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 16, İstanbul 2016, 1-32.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alim Yıldız, "Sirâcî'nin Manzum Kırk Hadîs Tercümesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 127-150.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Fatih Köksal, "Yenipazarlı Vâlî'nin Manzum İlk Kırk Hadîs Tercümesi", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 237-251.

Sehmî⁴⁷

Hilâlî⁴⁸

XVII. ASIR

Vehbî⁴⁹

XVIII. ASIR

Nüzhet Ömer⁵⁰

XX. ASIR

Kaşıkçı Ali Rıza⁵¹

Necip Fazıl Kısakürek⁵²

İsmet Özel⁵³

⁴⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cemal Bayak, “Sehmî ve Manzum Hadîs-i Erba’ın Tercümesi”, *Turkish Studies*, 10(8), 597-622.

⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamil Ali Gıynaş, “Hilâlî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Turkish Studies*, 7(1), 1133-1157.

⁴⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Çolak, “Seyyid Vehbî’nin Manzum Hadis-i Erba’ın Tercümesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4, 616-633.

⁵⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sadık Cihan, “Nüzhet Ömer Efendi ve Hadis-i Erbain Tercümesi”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 35-67.

⁵¹ Kaşıkçı Ali Rıza, *Kırk Hadis*, Yayına Hazırlayan: Fatma Zehra Kavukçu, Mahmut Kanık, Hece Yayınları 2006.

⁵² Necip Fazıl Kısakürek, *101 Hadis Manzum Meal Tefsir*, Bedir Yayınevi, 1951.

⁵³ İsmet Özel, *Kırk Hadis*, Tiyo Yayınları, 2013.

BİRİNCİ BÖLÜM

ALİ ŞİR NEVÂÎ, HAYATI, TAHSİLİ, DİNÎ GÖRÜŞLERİ, EDEBÎ YÖNÜ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Ali Şîr Nevâî 9 Şubat 1441 (17 Ramazan 844) yılında Herat'ta doğmuştur. Babası Kîçkine Bahadır, Sultan Ebülkasım Babur'un hizmetinde bulunmuş bir devlet adamıdır. Annesinin tarafından da ataları yine devlet işleriyle meşgul olan kişilerdir. Ali Şîr Nevâî altı yaşındayken babasıyla birlikte Irak'a gitmiş, Horasan'daki karışıklıkların sona ermesi üzerine yaklaşık beş yıl sonra tekrar Horasan'a dönmüştür. Babası Ebülkasım'ın hizmetine girmiş, Ali Şîr'i de onun himayesine vermiştir. Babür Han aynı zamanda Hüseyin Baykara'yı da himaye etmektedir. Ali Şîr Nevâî ile Hüseyin Baykara arasında çocukluk çağında başlayan bu arkadaşlık her ikisinin de hayatında önemli bir yer tutacak ve ölünceye kadar devam edecektir.⁵⁴ 1490 yılında Baykara'nın bir fermanla herkesin Nevâî'ye hürmet etmesini emretmesi bunun en önemli göstergesidir.⁵⁵

Babür Han 1456 yılında Ali Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara'yı da yanına alarak Meşhed'e gitmiş, 1457 yılında burada vefat etmiş, onun ölümü üzerine Hüseyin Baykara Merv'e dönmüş, Ali Şîr ise Meşhed'de kalmaya devam etmiştir.⁵⁶ Ali Şîr babasının ölümünden sonra bir süre Herat'ta kalmış daha sonra Semerkand'a geçmiş ve öğrenimine burada devam etmiştir.⁵⁷

1469 yılında Hüseyin Baykara Herat'ı alarak tahta çıkmış ve arkadaşı Ali Şîr Nevâî'yi yanına çağırmıştır. Ali Şîr Nevâî de arkadaşının isteği doğrultusunda Herat'a gelmiş ve tahta çıkışını tebrik amacıyla ünlü "Hilâliyye" kasidesini sultana sunmuştur.⁵⁸ Bu tarihten sonra Ali Şîr arkadaşına birçok devlet işinde hizmet etmiş, önce mühürdarlık görevini yerine getirmiştir. Halk arasında olsun saray içinde olsun birçok karışıklıkta etkin rol oynayarak çözüm üretmiş, her zaman Sultan için fedakârlıklar yapmıştır. 1472

⁵⁴ Agah Sırrı Levend, *Ali Şîr Nevâî Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965, 29.

⁵⁵ Günay Kut, "Ali Şîr Nevâî", *DİA*, İstanbul 1989, II, 450.

⁵⁶ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 30, Kut, "Ali Şîr Nevâî", 449.

⁵⁷ Yusuf Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, Kaynak Yayınları, İzmir 2011, 106.

⁵⁸ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 34; Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 110.

yılında Divan Beyi olmuş, 1490 yılına kadar bu görevine devam etmiştir. Bu tarihten sonra da sadece Sultan'ın nedimi olarak hizmetini sürdürmüştür.⁵⁹

Sultanın isteği üzerine yaklaşık 15 aylık bir süre boyunca Esterabad'da valilik görevini yerine getirmiş ama her fırsatta Herat'a dönme isteğini dile getirmiş, Sultan da bu isteğine binaen onu görevinden azletmiştir.⁶⁰

Nevâî hayatı boyunca hiç evlenmemiş, ömrünü devlete, arkadaş ve dostlarına, sanata adamıştır.⁶¹ Sahip olduğu servet sayesinde memuriyeti boyunca devletten maaş almamış, tam aksine devlete yardım etmiştir. Dürüstlüğüyle, bıkmadan usanmadan yapılan yanlışlıkları çözmeye çalışan nasihatleriyle, hem idarecilerin hem de halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştır. Dolayısıyla o dönemde yaşayan insanlar arasında hakkında bilgi sahibi olduğumuz en tanınmış kişi haline gelmiştir.⁶²

Ali Şîr Nevâî 3 Ocak 1501 tarihinde vefat etmiştir. Naaşı ise Kudsiyye Camii yanında kendisinin hayattayken yaptırdığı türbeye defnedilmiştir.⁶³ Mezarı günümüzde "Mezar-ı Şâh-ı Garîbân Ali Şîr" adını taşımakta ve ziyaret edilebilmektedir.⁶⁴

1.2. TAHSİLİ

Köklü bir aileye mensup olan Ali Şîr küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim almış, birçok şairle tanışma fırsatı bulmuş, ayrıca hükümdar aday olan Hüseyin Baykara ile beraber büyümesi de eğitimini olumlu anlamda etkilemiştir.⁶⁵ Küçük yaştan itibaren şiire olan ilgisinde şüphesiz iki dayısının da şair olması etkili olmuştur. Daha beş yaşındayken Attar'ın *Mantuku't-Tayr*'ını elinden düşürmemiş, on iki yaşındayken Sebzvar'da Mîr Şâhî ile mektuplaşmıştır.⁶⁶

Kiçkine Bahadır'ın Ebülkasım'ın hizmetinde bulunduğu yıllarda, Ebülkasım hem Ali Şîr'in hem de Hüseyin Baykara'nın eğitimleriyle yakından alakadar olmuştur. Onlar da bu alaka ile küçük yaşta şiirler yazmaya başlamışlardır. Ebülkasım'ın ölümünden sonra Baykara Merv'e gitmiş, Ali Şîr ise Meşhet'te kalarak eğitimine burada devam

⁵⁹ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 34-35, Kut, "Ali Şîr Nevâî", 450.

⁶⁰ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 37-38, Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 112-114.

⁶¹ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 241.

⁶² Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 122,147.

⁶³ Kut, "Ali Şîr Nevâî", 450.

⁶⁴ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 122.

⁶⁵ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 102.

⁶⁶ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 102,174,181.

etmiştir. Meşhet'te Şeyh Kemâl-i Tûrbetî ile tanışmış, Dervîş Mansûr adında mutasavvıf bir şairden aruz dersi almıştır. Babasının ölümünden sonra Semerkant'a giderek Hâce Fazlu'llah Ebu'l-Leysî'nin hankâhında iki yıl ders almıştır. Burada birçok şairle de tanışma fırsatı bulmuştur.⁶⁷

Nevâî musiki, güzel yazı ve tezhipte de uğraşmış, bu alanlarda da eserler ortaya koymuştur.⁶⁸ Hafızası çok kuvvetli olan Nevâî, gençliğinde 50.000'den çok beyit ezberlemiş, Türk edebiyatında ilk hamse meydana getiren şair olarak Batı'daki Türk şairlerine örnek olmuştur. Ayrıca boş zamanlarında tarih üzerine denemeler yapmıştır.⁶⁹

1.3. DİNÎ GÖRÜŞLERİ

Nevâî, devlet işleriyle uğraştığı uzun yıllar boyunca insanlara faydalı olmak için elinden gelen çabayı sarf etmiş, birçok hayır hasenat yapmıştır. Herat ve Horasan'da 370 hayır müessesesi kurmuş, bunların idaresi için de 500 tümenlik büyük bir servet vakfetmiştir.⁷⁰ Bu durum üzerinde 1476 yılında Abdurrahmân Câmî'nin telkiniyle Nakşibendi tarikatına girmesinin de etkisi olmuştur. Mürşidi ile olan gönül bağı eserlerine de yansımış, tezimize konu olan manzum hadis tercümesi Câmî'nin Erba'ın Hadis'i olup Nevâî tarafından Türkçeye çevrilmiştir.⁷¹

1.4. EDEBÎ YÖNÜ

Nevâî sanatın, sanatçının içinde doğup büyümüştür. Doğuştan getirdiği yeteneği, toplumun sanata verdiği değer, aile içinde her iki dayısının şair olması ve babası Kîçkine Bahadır'ın Herat'taki evinde birçok şair, ressam ve musîkî üstadını ağırlaması gibi sebepler Nevâî'nin çağının ötesine ulaşan bir şair olmasını sağlamıştır. Daha çocuk denecek yaşlarda ilk gazellerini yazmış, 14 yaşına geldiğinde ise bir şair olarak çevresinde tanınmayı başarmıştır.⁷²

Nevâî'nin edebî hayatında Hüseyin Baykara'nın tahta çıkışından sonra kendisini Herat'a çağırması bir dönüm noktası oluşturur. Hükümdarın en yakın dostu olması ve

⁶⁷ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 30-32.

⁶⁸ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 227.

⁶⁹ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 240-251.

⁷⁰ M.Fuad, Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1989, 141.

⁷¹ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 230-242.

⁷² Levend, *Ali Şir Nevâî*, 48-51, Çetindağ, *Ali Şir Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 176-177.

devlet işleriyle meşgul olması sayesinde kısa sürede geniş bir çevre edinmiş, bunun sonucunda da çevresinde birçok şair, bilgin, musîkî ve yazı üstadı toplanmıştır. Edebî hayatının en parlak dönemi ise Câmî'yle tanıştıktan sonra olmuş ve yine Câmî'nin ölümüne kadar devam etmiştir.⁷³

Molla Câmî *Baharistan* diye meşhur olan *Tuhfetu'l-Ebrâr* isimli eserinin sekizinci bölümünde meşhur şair ve sûfilere dair bilgi verirken Ali Şîr Nevâî'ye de yer verdiği görülmektedir⁷⁴. Ali Şîr Nevâî'i de kendisinden “Kıble vü Üstâd u Pîr Manga” şeklinde sitayişle bahsetmiştir⁷⁵.

Nevâî'nin eserlerinde yaşadığı çağın divan edebiyatının tüm özellikleri görülmektedir. Türk edebiyatında yer alan bütün vezinleri ve nazım şekillerini kullanmıştır. Ayrıca şiirlerinde “ses” açısından mükemmeli yakalamak için aruz, kafiye, redif ve ses tekrarlarını ustaca kullanmıştır.⁷⁶ İlk şiirlerini Farsça kaleme alan şair daha sonra Türkçe yazmaya başlamış ve “zü'l-lisaneyn” diye anılmıştır.⁷⁷

Nevâî, eserlerini hep bir amaç çerçevesinde meydana getirmiştir. Yaşadığı devirde şairler lafız ve şekil güzelliğine önem vermekteyken, onun için lafızdan çok mana ve verilmek istenen mesaj önemlidir. Eserlerinde hemen hemen her fırsatta Baykara'ya ve diğer devlet adamlarına öğütler vermiş, toplumda gördüğü aksaklıkların giderilmesi için yol göstermiştir. Hikâyelerinde ana fikri merkeze alarak, gereksiz ayrıntılardan kaçınarak vermek istediği mesajı en etkili şekilde karşı tarafa iletmiştir. Nevâî nazmı nesirden üstün tutmuştur. Divanlarında günlük hayatta karşılaşılan olaylara, şahıslara ve tarihi olaylara yer vermiş, soyut kavramlardan uzak durmuştur.⁷⁸

Nevâî'ye göre Arapça, Kur'an dili olması hasebiyle yeryüzündeki en belagatlı dildir. Arapçadan sonra ise Türkçe, ardından Farsça ve Hintçe gelmektedir. Yine Nevâî'ye göre Türk dili kelime ve deyiş bakımından çok zengindir; lakin bunu güzelce tertiplemek herkesin yapabileceği bir iş değildir. Acemi şairler bu yüzden kolay olan Farsça şiir yazmayı tercih etmektedirler.⁷⁹

⁷³ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 227.

⁷⁴ Molla Camî, *Baharistan*, Çeviren: Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2018, 142-143.

⁷⁵ Ali Şîr Nevâî, *Terceme-i Erbaîn-i Hadis*, 3.

⁷⁶ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 212-217, Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 207.

⁷⁷ Kut, “Ali Şîr Nevâî”, 450.

⁷⁸ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 180-213, Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 242.

⁷⁹ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 191-192.

Nevâî ortaya koyduğu eserleriyle Çağatay lehçesini Farsça karşısında yüksek bir mertebeye ulaştırmış, o devirde yaşayan tüm şairlerin Farsçayı tercih etmiş olmalarına rağmen Türkçeyi kültür dili haline getirmeyi başarmıştır.⁸⁰ Nevâî'ye kadar ne Orta Asya'da ne de Anadolu'da belirgin bir şiir dili oluşmamıştı. Nevâî hem manzum hem de mensur eserleriyle edebî dile büyük katkılar sağlamakla kalmamış, Çağatay Türkçesi şiir dilinin kurucusu da olmuştur. Böylece Farsça şiir söyleyen Türk gençlerinin de kendi dillerini fark etmelerine vesile olmuştur.⁸¹ Nevâî'nin tüm bu katkılarından dolayı Çağataycaya “Nevâî dili” denmiş,⁸² Câmî, Süheylî, Hatîfî, Hilâlî, Bennânî gibi devrin önde gelen şairleri arasındaki yerini almıştır. Şiirde bir otorite olarak devrin şairlerine yol göstermeyi, beyitlerde yaptıkları yanlışları tek tek tespit etmeyi de ihmal etmemiştir. Câmî gibi büyük bir şair bile eserlerinin müsveddelerini ona gösterip, onun fikirlerini dikkate almıştır.⁸³

Nevâî'nin etkisi XIX. yüzyıla kadar Orta Asya'da devam etmiştir. Orta Asya dışında Hindistan, Azerbaycan ve Anadolu'da da etkileri görülmüştür.⁸⁴ Osmanlı şairleri de Nevâî'yi üstat olarak kabul etmiş, şiirlerine birçok nazire yazmışlardır.⁸⁵

1.5. ESERLERİ

Ali Şîr Nevâî manzum ve mensur eserleriyle Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden birisi olmuştur. Türkçe eserlerinde Nevâî, Farsça şiirlerinde ise Fânî mahlasını kullanmıştır.⁸⁶

Nevâî divanlarını oluştururken belli bir sistem çerçevesinde hareket etmiştir. Başka şairler 28 harf kullanırken o “لا ژ چ پ” harflerini de ekleyerek 32 harfte gazel yazmıştır. Gazellerini sıralarken de sistematik davranmış, tevhit, münacat, naat gibi dînî türde gazelleri başa almıştır.⁸⁷ Nevâî yazdığı 2500 civarındaki gazeliyle en çok gazel yazan

⁸⁰ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, 433.

⁸¹ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 153-154.

⁸² Kut, “Ali Şîr Nevâî”, 450.

⁸³ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 227-228, Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 226.

⁸⁴ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 245-249.

⁸⁵ Yusuf Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî'nin Osmanlı Şiirine Etkisi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, 41.

⁸⁶ Kut, “Ali Şîr Nevâî”, 450.

⁸⁷ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 65-67.

şairler arasında yer alır. Ayrıca Türk edebiyatındaki bütün vezinleri ve nazım şekillerini de kullanmıştır.⁸⁸

Nevâî'nin kendi el yazısıyla yazılmış bir divanı bulunmamakta, elde bulunan nüshalarda da yazandan yazana geçtikçe en çok kelimelerde bazı değişiklikler görülmektedir.⁸⁹ Nevâî'nin Fânî mahlasıyla yazdığı bir adet Farsça divanı bulunmaktadır. Bu divan, kaside, gazel, müseddes, terkîb-i bend, kıt'alar ve rubâîlerden oluşmaktadır. Bu divanda yer alan gazellerde Şirâzî, Dihlevî, Câmî gibi şairlerin etkileri görülmektedir.⁹⁰

Nevâî ilk divanı olan *Bedâiyü'l-Bidâye*'yi 1470-1476 yıllarında Hüseyin Baykara'nın isteği üzerine yazmıştır.⁹¹ Yine Baykara'nın teşvikiyle elli yaşlarında şiirlerini toplamaya başlamış altmış yaşına doğru çalışmasını tamamlamış, bunlara Hazâyinü'l-Ma'ânî adını vermiş ve dört divana ayırmıştır: Bunlar:

1. Garâibü's-Sigar⁹²: Çocukluğundan başlayarak yirmili yaşlarına kadar kaleme aldığı şiirlerini bir araya topladığı divanıdır.
2. Nevâdirü's-Şebâb⁹³: Yirmili yaşlarından otuz beş yaşlarına kadar olan şiirlerini topladığı divanıdır.
3. Bedâiyü'l-Vasat⁹⁴: Otuz beş yaşlarından kırk beş yaşlarına kadar yazdığı şiirlerini topladığı divanıdır.
4. Fevâidü'l-Kiber⁹⁵: Kırk beş yaşlarından altmış yaşlarına kadar yazdığı şiirleri topladığı divanıdır.⁹⁶

Nevâî'nin divanları dışında bir adet de hamsesi bulunmaktadır. *Hayretü'l-Ebrâr*⁹⁷, *Ferhâd ü Şirin*⁹⁸, *Leylâ vü Mecnûn*⁹⁹, *Seb'a-i Seyyâre*¹⁰⁰, *Sedd-i İskenderî*¹⁰¹ hamsesini oluşturan mesnevileridir. Hamsesinin dışında *Lisânü't-Tayr*¹⁰² isimli bir mesnevisi daha

⁸⁸ Çetindağ, *Ali Şir Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 203-208.

⁸⁹ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 63.

⁹⁰ A.Hilal Kalkandelen, *Ali Şir Nevâî ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004, 11.

⁹¹ Kut, "Ali Şir Nevâî", 450.

⁹² Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Gara'ibü's-Sigar*, der. Günay Kut, TDK Yay., Ankara 2003.

⁹³ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Nevadirü's-Şebab*, der. Metin Karaörs, TDK Yay., Ankara 2006.

⁹⁴ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Bedâiyü'l-Vasat*, der. Kaya Türkay, TDK Yayınları, Ankara

⁹⁵ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Fevayidü'l-Kiber*, der. Önal Kaya, Tdk Yay., Ankara 1996

⁹⁶ Levend, *Ali Şir Nevâî*, 61.

⁹⁷ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Hayretü'l-Ebrâr*, der. Vahit Türk ve Şaban Doğan, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.

⁹⁸ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Ferhad ü Şirin*, der. Gönül Alpay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

⁹⁹ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Leylâ vü Mecnûn*, der. Ülkü Şavk Çelik, TDK Yay., Ankara 1996.

¹⁰⁰ Bkz. Ali Şir Nevâî, *Seba-yi Seyyar*, TDK Yayınları, Ankara 2015.

¹⁰¹ Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Sedd-i İskenderî*, der. Hatice Tören, , TDK Yay., Ankara 2001.

¹⁰² Bkz. Ali Şir Nevâyî, *Lisanü't-Tayr* (Kuş Dili), Çev. Nodirbek Kosimov, Semerkand Yayıncılık 2017.

bulunmaktadır.¹⁰³ En önemli eserlerinden birisi de *Muhâkemetü'l-Lugateyn*¹⁰⁴'dir. Bu eserinde Türkçenin Farsçadan daha üstün bir dil olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.¹⁰⁵ Nevâî'nin diğer eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz¹⁰⁶:

1.5.1. Tezkireleri

1. *Mecâlisü'n-Nefâis*¹⁰⁷
2. *Nesâyimü'l-Mahabbe*

1.5.2. Dil ve Edebiyat Eserleri

3. *Risâle-i Mu'amma*
4. *Mizânü'l-Evzân*¹⁰⁸

1.5.3. Dînî-Ahlâkî Eserleri

5. *Münâcât*
6. *Çihil Hadis*
7. *Nazmu'l-Cevâhir*
8. *Sirâcü'l-Müslimîn*
9. *Mahbûbu'l-Kulûb*¹⁰⁹

1.5.4. Tarih Eserleri

10. *Târîh-i Enbiyâ vü Hükemâ*
11. *Târîh-i Mülûk-ı Acem*
12. *Zübdetü't-Tevârih*

¹⁰³ Kut, "Ali Şir Nevâî", 451.

¹⁰⁴ Bkz. Ali Şir Nevayî, *Muhakemetü'l-Lugateyn*, Çev. İshak Refet Işıtman, TDK Yay., Ankara 1941.

¹⁰⁵ Çetindağ, *Ali Şir Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 153.

¹⁰⁶ Yusuf Çetindağ, *Ali Şir Nevâî Hayatı Sanatı Eserleri*, Fatih Üniversitesi Yay., İstanbul, 139-140.

¹⁰⁷ Bkz. Ali Şir Nevayî, *Mecalisü'n-Nefais*, Çev. A. Naci Tokmak, TDK Yay. Ankara 2017.

¹⁰⁸ Bkz. Ali Şir Nevayî, *Mizan'ul-Evzan* der. Kemal Eraslan, TDK Yay., Ankara 2015.

¹⁰⁹ Bkz. Ali Şir Nevayî, *Mahbubu'l-Kulub-Gönüllerin Sevgilisi*, der. Vahit Türk, Ötüken Neşriyat, 2016.

1.5.5. Biyografik Eserleri

13. *Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşîr*

14. *Hamsetü 'l-Mütehayyirîn*¹¹⁰

15. *Hâlât-ı Pehlevân Muhammed*

1.5.6. Belgeler

16. *Vakfiyye*

17. *Münşeât*¹¹¹

Nevâî hemen hemen bütün eserlerinde Baykara ve oğlu Bediuzzaman'ı övmüştür.¹¹² Eserlerinde bahsi geçen bir diğer kişi ise mürşidi, dostu, meclis arkadaşı, mesnevilerine nazireler yazdığı üstadı Molla Câmi'dir. Her fırsatta onu hayırla yâd etmiş, kendisine örnek almıştır.¹¹³

Ali Şîr Nevâî meydana getirdiği eserleriyle sadece Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk dünyasının en önde gelen şairi haline gelmiştir. Anadolu'da, Rumeli'de, Azerbaycan'da, İran'da, Irak'ta, Kırım'da, Volga boylarında, Türkmenler arasında, Hindistan'da yüzyıllar boyunca eserleri okunmuştur. Birçok şair de Nevâî ve eserlerinin etkisi altında kalmış, nazireler kaleme almışlardır.¹¹⁴ Nevâî hayattayken bu başarısını kendi gözleriyle görme mutluluğuna ermiştir.¹¹⁵

¹¹⁰ Bkz. Ali Şîr Nevayî, *Hamsetü 'l-Mütehayyirin*, der. Ayşehan Deniz Abik, Seçkin Yayıncılık, 2006.

¹¹¹ Bkz. Âzer-Neşir tarafından yayımlanmıştır (Bakü 1926).

¹¹² Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 218.

¹¹³ Çetindağ, *Ali Şîr Nevâî Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, 129-130.

¹¹⁴ Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları II*, 430-431.

¹¹⁵ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 250.

İKİNCİ BÖLÜM

TERCEME-İ HADİS-İ ERBAİN İSİMLİ ESER

2.1. ESERİN TEMEL ALDIĞI KAYNAKLAR

Ali Şîr Nevâî ilk eseri olan *Çihil Hadis*’in ilk manzum tercümesini H. 886-M. 1481 tarihinde, Abdurrahman Câmî hâlâ hayattayken kaleme almıştır. Nevâî bu eseri meydana getirmekteki amacını, Câmî’nin Buhârî ve Müslîm’den toplayıp Farsçaya çevirdiği kırk hadisi, Farsça bilmeyen Türklerin de yararlanması için Türkçeye çevirdiği şeklinde ifade etmiştir. Nevâî’nin bu tercümesi Osmanlı topraklarında büyük üne kavuşmuş ve manzum kırk hadis geleneğinin başlamasına zemin hazırlamıştır. Nevâî’nin eseri Necip Asım Yazıksız tarafından “Erbain Hadis Tercümeleri” başlığı altında Milli Tettebbular Mecmuasında yayımlanmıştır.¹¹⁶

2.2. ESERDE KULLANILAN HADİSLER VE TAHRÎCİ

1. HADİS

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

“Sizden biriniz kendisi için istediğini, Müslüman kardeşi için de istemedikçe (kâmil manada) mümin olamaz”.

Hadis Buhârî¹¹⁷, Müslim¹¹⁸, Tirmizî¹¹⁹, Nesâî¹²⁰, Dârimî¹²¹, Ahmed b. Hanbel¹²² gibi Kütüb-i tıs‘a kapsamında yer alan eserlerde ve Kudâî¹²³ gibi nispeten tali hadis kaynaklarında yer almaktadır.

Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edildiği için sahih olarak değerlendirilmektedir.

¹¹⁶ Levend, *Ali Şîr Nevâî*, 72-73, Karahan, “Kırk Hadis: Türk Edebiyatı”, 471, Yıldız, “Kırk Hadisler”, 423.

¹¹⁷ Buhârî, İmân 6.

¹¹⁸ Müslim, Musâkât 107.

¹¹⁹ Tirmizî, Kıyâme 59.

¹²⁰ Nesâî, İmân 19.

¹²¹ Dârimî, Rikâk 29.

¹²² Ahmed b. Hanbel, III, 206, 272, 278, 289.

¹²³ Kudâî, Müsnedu’ş-Şihâb, II, 63.

2. HADİS

مَنْ أَعْطَى لِلَّهِ وَمَنْعَ لِلَّهِ، وَأَحَبَّ لِلَّهِ، وَأَبْغَضَ لِلَّهِ، فَقَدْ اسْتَكْمَلَ إِيْمَانَهُ

“Her kim Allah için verirse ve Allah için men ederse, Allah için severse ve Allah için buğz ederse imanını ikmal etmiş olur”.

Hadisin yer aldığı kaynaklar şu şekilde sıralanabilir: Ahmed b. Hanbel¹²⁴, Tirmizî¹²⁵, Ebû Yalâ¹²⁶, el-Hâkim en-Neysâburî¹²⁷.

Bu kaynaklarda yer alan rivayetlerde bir de وَأَنْكَحَ لِلَّهِ ziyadesi vardır.

Rivayetin sıhhati konusunda Şuayb el-Arnaût sahih li ğayrihi şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır¹²⁸.

3. HADİS

الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ

“(Gerçek) müslüman, elinden ve dilinden müslümanların emin olduğu kimsedir”.

Rivayetin yer aldığı hadis kaynakları şunlardır: Ahmed b. Hanbel¹²⁹, Buhârî¹³⁰, Müslim¹³¹, et-Taberânî¹³².

Hadis Buhârî ve Müslim tarafından sadece sahih hadislerle tahsis edilmiş eserlerinde nakledildiği için sahih olarak kabul edilmektedir. Ayrıca sıhhat değerlendirmesini yapan araştırmacılar da sahih olduğu kanaatine varmışlardır¹³³.

Diğer taraftan dipnotta gösterilen kaynaklarda hadisin devamında şu ifadeler de yer almaktadır:

¹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, VI, 486.

¹²⁵ Tirmizî, Kıyâme 60.

¹²⁶ Ebû Yalâ, *el-Musned*, III, 60.

¹²⁷ el-Hâkim en-Neysâburî, *el-Müstedrek*, II, 178.

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XXIV, 383 Dipnot 1.

¹²⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III, 409.

¹³⁰ Buhârî, İmân 3.

¹³¹ Müslim, İmân 171.

¹³² et-Taberânî, *Musnedu's-Şâmiyyîn*, II, 443.

¹³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XI, 66 (Dipnot 2).

وَالْمُهَاجِرُ مَنْ هَجَرَ مَا نَهَى اللَّهُ عَنْهُ

“Gerçek Muhacir ise Allah’ın yasaklarından uzaklaşandır”.

4. HADİS

خَصَلَتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ

“İki haslet vardır ki bir müminde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlâk.”.

Rivayet Ebû Dâvud et-Tayâlisî’nin *el-Müsned*¹³⁴, Kudâî’nin *Müsnedu’ş-Şihâb*¹³⁵, Beyhakî’nin *Şuabu’l-Îmân*¹³⁶ isimli eserleri yanında Kütüb-i sitte’deki eserlerden, Tirmizî’nin *Sünen*’inde¹³⁷ yer almaktadır.

Hadisi sahabe neslinden Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hureyre rivayet etmiştir¹³⁸.

Hadisin sıhhati konusunda Tirmizî *garîb* olduğu şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Rivayete dair sıhhat incelemesi yapan âlimlere senedinde yer alan Sadaka b. Mûsâ isimli râvînin *zayıf* bir râvî olması sebebiyle hadisin *zayıf* olarak değerlendirilmesi gerektiğini kaydetmektedirler¹³⁹.

5. HADİS

يَشِيبُ ابْنُ آدَمَ وَ تَشِيبُ مِنْهُ خَصَلَتَانِ: الْحِرْصُ وَ طُولُ الْأَمَلِ

“Âdemoğlu ihtiyarlaşır ama onda iki özellik genç kalır: (Mala olan) hırs ve uzun emel”.

Hadisin bire bir bu lafızlarla yer aldığı kaynak tespit edilememiştir. Ancak aynı manaya gelen birkaç farklı versiyon kaynaklarda yer almaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

¹³⁴ et-Tayâlisî, *el-Musned*, III, 660.

¹³⁵ el-Kudâî, *Müsnedu’ş-Şihâb*, I, 211.

¹³⁶ el-Beyhakî, *Şuabu’l-Îmân*, XIII, 281.

¹³⁷ Tirmizî, *Birr ve sıla*, 41.

¹³⁸ el-Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 434.

¹³⁹ İbnu’l-Esîr, *Câmiu’l-Usûl*, I, 608 (Dipnot 1).

- يَهْرُمُ ابْنُ آدَمَ وَتَبَقَى مِنْهُ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ، وَالْأَمَلُ¹⁴⁰
- يَهْرُمُ ابْنُ آدَمَ، وَيَشِبُّ مِنْهُ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ، وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ¹⁴¹
- يَهْرُمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشِبُّ مِنْهُ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ، وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ¹⁴²

Çalışmada esas aldığımız nüshada hadis şu şekilde kaydedilmiştir:

يشيب ابن آدم و يشيب منه خصلتان: الحرص وطول الأمل

Görüleceği üzere altı çizili kelime تشيب şeklinde kaynaklarda yer almışken, çalışmaya esas aldığımız nüshada bu يشيب şeklinde kaydedilmiştir. Bu farklılığın sebebi müstensih hatası olabilir. Hadis güvenilirlik itibarıyla sahih olarak değerlendirilmiştir¹⁴³.

6. HADİS

مَنْ لَمْ يَشْكُرْ اللَّهَ لَمْ يَشْكُرْ لِلنَّاسِ

“Allah’a şükretmeyen insanlara da teşekkür etmez”.

Hadis çalışmaya esas olan nüshada bu şekilde yer almaktadır. Ancak hadis kaynaklarında bu şekilde bir rivayet tespit edilememiştir. Kaynaklarda tespit edilen rivayet şu şekildedir:

مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ، لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ

“İnsanlara teşekkür etmeyen Allah’a da (hakkıyla) şükretmez”.

Hadis Ma’mer b. Râşid¹⁴⁴, Ahmed b. Hanbel¹⁴⁵, Tirmizî¹⁴⁶, Kudâî¹⁴⁷ gibi âlimler tarafından nakledilmiştir.

¹⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XIX, 189.

¹⁴¹ İbn Mâce, *Zühd*, 27.

¹⁴² Muslim, *Zekât*, 114; Tirmizî, *Kıyâme*, 22; el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 349.

¹⁴³ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XIX, 236.

¹⁴⁴ Mamer b. Râşid, *el-Câmi*, X, 425.

¹⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, II. 258.

¹⁴⁶ Tirmizî, *Birr ve sıla*, 35.

¹⁴⁷ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 239.

Güvenilirlik itibariyle Tirmizî tarafından hasen olarak nitelendirilen rivayet¹⁴⁸, konuya dair değerlendirme yapan çağdaş araştırmacılar tarafından sahih olarak değerlendirilmiştir¹⁴⁹.

Anlaşıldığı kadarıyla nüshanın istinsahında bir hata yapılmış olmalıdır. Çünkü Ali Şîr Nevâî tarafından tercüme mahiyetindeki mısralar şu şekilde verilmiştir:

“Allah’a şükretmek isteyen kişinin ilk önce halka -insanlara- teşekkür etmesi gerekir. Kim insanlara teşekkür etmezse, Allah’a da şükür etmemiş olur”. Görüldüğü gibi tercümesi hadis kitaplarındaki rivayete uygun olarak verilmiştir.

7. HADİS

مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ، لَا يَرْحَمُهُ

“(Dünyada iken) İnsanlara merhamet etmeyene, Allah da (ahirette) merhamet etmez”.

Rivayet bu haliyle Müslim tarafından aktarılmaktadır¹⁵⁰. Buhârî’de ise aynı rivayet şu şekilde yer almaktadır¹⁵¹:

لَا يَرْحَمُ اللَّهُ مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ

Ayrıca Ebû Dâvud et-Tayâlisî¹⁵², İbn Ebî Şeybe¹⁵³, Tirmizî¹⁵⁴, İbn Hibbân¹⁵⁵ gibi âlimler de aynı hadise eserlerinde yer vermiştir.

Tirmizî¹⁵⁶ hadisi rivayet eden sahabiler arasında Cerîr b. Abdullah, Ebû Hureyre, Abdurrahmân b. Avf, Ebû Saîd ve İbn Ömer’in isimlerine yer vermektedir.

Hadisin güvenilirliği hakkında Tirmizî hasen-sahih şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olması da sahih olarak değerlendirildiği anlamına gelmektedir.

¹⁴⁸ Tirmizî, Birr ve sıla, 35.

¹⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XII. 472 (Dipnot 1).

¹⁵⁰ Müslim, Fedâilu’n-Nebî, 66.

¹⁵¹ Buhârî, Tevhîd, 2.

¹⁵² et-Tayâlisî, *el-Musned*, II, 50.

¹⁵³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 214.

¹⁵⁴ Tirmizî, Birr ve sıla, 16.

¹⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, II, 211.

¹⁵⁶ Tirmizî, Birr ve sıla, 16.

8. HADİS

الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى

“Dünya da içindekiler de lanetlenmiştir. Ancak Allah’ı zikretmek bunun dışındadır”.

Hadis bu lafızlarla İbn Mâce¹⁵⁷, Dârimî¹⁵⁸ gibi Kütüb-i tıs’a müellifleri tarafından rivayet edilmiştir. Ancak bu lafızlar rivayet edilen metnin bir bölümünü teşkil etmektedir. Tirmizî’de ise lafızlarda küçük farklılıklar yer almaktadır. Hadisin akabinde Tirmizî güvenilirlik itibariyle hasen-garip şeklinde değerlendirmede bulunmaktadır¹⁵⁹.

Hadis sahabe neslinden Abdullah b. Mesud, Câbir b. Abdullah ve Ebû Hureyre tarafından nakledilmiştir¹⁶⁰.

9. HADİS

لُعِنَ عَبْدُ الدُّنْيَا لُعِنَ عَبْدُ الدِّرْهِمِ

“Dünyaya kulluk eden lanetlenmiştir. Dirheme kulluk eden lanetlenmiştir”.

Rivayet bu lafızlarla kaynaklarda tespit edilememiştir. Ancak benzer manada Tirmizî’de¹⁶¹ şu rivayet yer almaktadır:

لُعِنَ عَبْدُ الدِّينَارِ، وَلُعِنَ عَبْدُ الدِّرْهِمِ

Görüldüğü gibi altı çizili ifade çalışmaya esas aldığımız nüshada dünya olarak yer almışken, hadis kaynaklarında dinar şeklinde aktarılmıştır. Bu durum da müstensih hatasına dikkatleri çekmektedir.

Tirmizî rivayet hakkında hasen-garip değerlendirmesinde bulunmuştur.

¹⁵⁷ İbn Mâce, Zühd, 3.

¹⁵⁸ Dârimî, Alâmetu’n-Nübüvve, 32.

¹⁵⁹ Tirmizî, Zühd, 14.

¹⁶⁰ el-Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, I, 471.

¹⁶¹ Tirmizî, Zühd, 42.

10. HADİS

لَا يُلْدَغُ مُؤْمِنٌ مِنْ حُجْرٍ مَرَّتَيْنِ

“Mü’min aynı delikten iki kez ısırılmaz”.

Çalışmada esas alınan nüshada orjinal lafız yukardaki gibi yer almaktadır. Ancak hadis kaynaklarında حُجْر ifadesi جُحْر şeklinde yer almaktadır. Büyük ihtimalle çalışmada esas alınan nüshada bir hata vardır.

Hadisin sahabe râvîsi Ebû Hureyre’dir¹⁶². Buhârî¹⁶³, Müslim¹⁶⁴, Ebû Dâvud¹⁶⁵, İbn Mâce¹⁶⁶ gibi âlimler tarafından rivayet edilmiştir. *Sahihayn*’da yer alması sebebiyle sahih kabul edilmektedir.

11. HADİS

الْعِدَّةُ دَيْنٌ

“Verdiğin söz (ödemem gereken) borç gibidir”.

Hadis et-Taberânî¹⁶⁷, el-Kudâî¹⁶⁸ gibi âlimler tarafından nakledilmiştir. Kütüb-i tis’a içinde yer almamaktadır. Hadis Hz. Ali ve Abdullah b. Mesud’dan nakledilmektedir¹⁶⁹.

Hz. Ali’ye nisbet edilen rivayette şu ziyade de yer almaktadır: “Söz verip de sözünde durmayana yazıklar olsun”¹⁷⁰. Güvenilirlik itibariyle *zayıf* olduğu kaydedilmiştir¹⁷¹.

12. HADİS

الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ

¹⁶² el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*II, 375.

¹⁶³ Buhârî, Edeb, 83.

¹⁶⁴ Müslim, Zühed, 63.

¹⁶⁵ Ebû Dâvud, Edeb, 35.

¹⁶⁶ İbn Mâce, Fiten, 13.

¹⁶⁷ et-Taberânî, el-Mucemu'l-Evsat, IV, 23.

¹⁶⁸ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 40.

¹⁶⁹ Zeynuddîn el-İrâkî, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-İhyâ*, 657.

¹⁷⁰ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 66.

¹⁷¹ el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid*, IV, 166.

“Meclislerde konuşulan sözler emanettir”.

Mamer b. Râşid¹⁷², Ebû Dâvud¹⁷³ ve Kudâî gibi âlimler tarafından kitaplarına alınmıştır. Eserde yer aldığı haliyle Kudâî'nin *Müsnedu's-Şihâb*¹⁷⁴ isimli eserinde yer almaktadır. Temel hadis kaynaklarında ise devamında şu ifadeler yer almaktadır:

الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ إِلَّا ثَلَاثَةً مَجَالِسَ: سَفْكُ دَمٍ حَرَامٍ، أَوْ فَرْجُ حَرَامٍ، أَوْ اقْتِطَاعُ
مَالٍ بِغَيْرِ حَقٍّ

“Üç meclis hariçtir. Bunlar 1. (Dökülmesi) haram (olan) kanın döküldüğü (meclis), 2. Haram (olan) bir ırzın çiğnendiği (meclis), 3. Bir malın haksız olarak ele geçirildiği (meclis.)”

Hiz. Ali, İbn Abbâs, Enes b. Mâlik, Ebû Saîd gibi sahâbeden benzer manada hadisler rivayet edilmiştir¹⁷⁵.

Güvenilirlik itibariyle farklı tariklerin birleşmesiyle hasen olduğu ifade edilmektedir¹⁷⁶.

¹⁷² Mamer b. Râşid, *el-Câmi*, XI, 22.

¹⁷³ Ebû Dâvud, *Edeb*, 37.

¹⁷⁴ el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 37.

¹⁷⁵ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 234.

¹⁷⁶ el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 37 (dipnot 3).

13. HADİS

المُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ

“İstişare edilen kişi emanet verilen kişi gibidir”.

Tirmîzî hasen şeklinde sıhhat değerlendirmesi yapmıştır. Çağdaş çalışmalarda ise sahih li gayrihi¹⁷⁷ olduğu değerlendirilmiştir.

Tirmîzî¹⁷⁸, Ebû Dâvud¹⁷⁹, İbn Mace¹⁸⁰, Dârimî¹⁸¹, el-Kudâî¹⁸² tarafından rivayet edilmiştir. Tirmîzî hasen olduğunu kaydetmiş, çağdaş araştırmacılar da sahih olduğunu ifade etmişlerdir¹⁸³.

Sahabeden Abdullah b. Mesud, Semüre, Hz. Aişe, Ebû Hureyre ve Câbir tarafından nakledilmiştir¹⁸⁴.

14. HADİS

السَّمَاحُ رِبَاحٌ

“Cömertlik/müsamahalı olma kazançlı bir ticarettir”.

Hadis *Müsnedu's-Şihâb*'da¹⁸⁵ şu ilave ile rivayet edilmiştir:

وَالْعُسْرُ شَوْمٌ

“Cimrilik uğursuzluk getirir”.

¹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XXXVII, 43 (dipnot 3).

¹⁷⁸ Tirmîzî, *Edeb*, 57.

¹⁷⁹ Ebû Dâvud, *Edeb*, 123

¹⁸⁰ İbn Mace, *Edeb*, 37.

¹⁸¹ Darimî, *Siyer*, 13.

¹⁸² el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 38.

¹⁸³ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 38 (dipnot 4).

¹⁸⁴ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 242.

¹⁸⁵ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 48.

Rivayet Kudâî¹⁸⁶ ve Deylemî¹⁸⁷ tarafından İbn Ömer rivayeti olarak eserlerinde nakledilmiştir. *Müsnedu's-Şihâb*'ı tahkik eden araştırmacılar rivayetin zayıf olduğunu kaydetmişlerdir¹⁸⁸.

15. HADİS

الدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ

“Borç dini açıdan bir leke gibidir”.

Hadis Kudâî¹⁸⁹ ve Deylemî¹⁹⁰ tarafından nakledilmiştir. Muaz b. Cebel, Malik b. Âmir/Yuhâmir ve Hz. Âişe tarafından rivayet edilmiştir.¹⁹¹

Çağdaş dönem hadis âlimlerinden el-Elbânî *Silsiletu Ehâdisu'd-Daîfe ve'l-Mevzûa* isimli eserinde rivayeti incelemiş ve uydurma olduğu sonucuna varmıştır. Çünkü Hz. Peygamber ve eşlerinin borç aldığı bilinmektedir. O zaman bunlar da dinlerine leke mi çalmış olmaktadır.¹⁹²

16. HADİS

الْقَنَاعَةُ لَا يَفْنَدُ

“Kanaat tükenmez (bir zenginliktir)”.

Hadis kaynaklarında rivayet biraz farklı olarak yer almaktadır. Zira kanaat kelimesinden sonra “mâlun” ifadesi bulunmaktadır. Rivayet et-Taberânî¹⁹³, Kudâî¹⁹⁴, Deylemî¹⁹⁵ gibi âlimler tarafından nakledilmektedir.

¹⁸⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 48.

¹⁸⁷ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, II, 347.

¹⁸⁸ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 48 (dipnot 23).

¹⁸⁹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 53.

¹⁹⁰ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, II, 227.

¹⁹¹ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 473.

¹⁹² el-Elbânî, Nasûruddîn, *Silsiletu Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa*, Dâru'l-Meârif, Riyad, 1992, I, 684.

¹⁹³ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat*, VII, 84.

¹⁹⁴ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 53.

¹⁹⁵ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, III, 236.

Rivayetin güvenilirliği hususunda İbn Ebî Hâtim babasının batıl olduğuna dair değerlendirmesini nakletmektedir.¹⁹⁶ Hadis Câbir b. Abdullah el-Ensârî ve Enes b. Mâlik tarafından rivayet edilmiştir.¹⁹⁷

17. HADİS

الصُّبْحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ

“Sabah uykusu rızkı engeller”.

Hadis sahabelden Hz. Osman’ın Hz. Peygamber’den nakli olarak aktarılmaktadır. Rivayeti Ahmed b. Hanbel¹⁹⁸, Kudâî¹⁹⁹ gibi âlimler kitaplarına almışlardır.

Çağdaş çalışmalarda senedinin neredeyse uydurma seviyesinde zayıf olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁰ İbnu'l-Cevzî *Mevzuât* isimli eserinde zikretmiş²⁰¹, Sağanî de uydurma olduğunu kaydetmiştir.²⁰²

18. HADİS

آفَةُ السَّمَاحَةِ الْمَنُّ

“Başa kakma cömertliği yok eder”.

Rivayet Hz. Ali’den naklen et-Taberânî’de yer alan uzunca bir rivayetten bir cümledir.²⁰³ Ayrıca Kudâî²⁰⁴ ve Suyûtî²⁰⁵ de eserlerinde rivayete yer vermişlerdir.

Kudâî’nin *Müsnedu’s-Şihâb* isimli eserini tahkik eden araştırmacılar sıhhat itibarıyla rivayetin mevzu olduğu değerlendirmesinde bulunmaktadır.²⁰⁶

¹⁹⁶ İbn Ebî Hâtim, *İlelu'l-Hadîs*, V, 73.

¹⁹⁷ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 119.

¹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I, 73.

¹⁹⁹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 73.

²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I, 547 (Dipnot 2).

²⁰¹ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, III, 68.

²⁰² es-Sagânî, *el-Mevdûât*, 56.

²⁰³ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, III, 68.

²⁰⁴ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 78.

²⁰⁵ es-Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr fî Dammi'z-Ziyâdeti ile'l-Câmii's-Sagîr*, I, 14.

²⁰⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 78 (Dipnot 74).

19. HADİS

السَّعِيدَ مَنْ وَ عِظَ بغيره

“Mutlu kişi başkasının başına gelen musibetten öğüt alandır”.

Rivayet Mamer b. Râşid²⁰⁷ ve Müslim’de²⁰⁸ yer alan, İbn Mesud tarafından aktarılan uzunca bir hadisin bir cümlesidir. Ayrıca aynı rivayet İbn Mâce²⁰⁹, İbn Ebî Şeybe²¹⁰ ve Kudâî²¹¹ gibi âlimler tarafından da nakledilmektedir.

Rivayet Müslim’de Hz. Peygamber’in değil, Abdullah b. Mesud’un sözü olarak nakledilmektedir. Kudâî’nin eserini tahkik eden araştırmacılar da rivayetin Hz. Peygamber’e ait değil, Abdullah b. Mesud’a ait bir söz olduğunu kaydetmektedirler.²¹²

20. HADİS

كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ مَا سَمِعَ

“Kişiye işittiği şeyleri (araştırmadan) insanlara aktarması günah olarak yeter”.

Anlaşıldığı kadarıyla rivayet çalışmaya esas alınan nüshada eksik yazılmıştır. Çünkü orijinal kaynaklarda مَا سَمِعَ ifadesinden sonra بِكُلِّ kaydı yer almaktadır. Ancak Müslim’in *es-Sahih* isimli eserinde de lafız farklılığı vardır ve rivayet şu şekilde yer almaktadır²¹³:

كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ.

Ebû Dâvud’da ise şu şekilde nakledilmiştir²¹⁴:

كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ

²⁰⁷ Mamer b. Râşid, *el-Câmi*, XI, 116.

²⁰⁸ Müslim, *Kader*, 3

²⁰⁹ İbn Mâce, *Sünnet*, 7.

²¹⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 106.

²¹¹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 79.

²¹² el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 79-80 (Dipnot 767).

²¹³ Muslim, *Mukaddime*, 8.

²¹⁴ Ebû Dâvud, *Edeb*, 88.

Kudâî'nin *Müsnedu's-şihâb* isimli eserinde de aynı lafızla rivayet edilmiştir.²¹⁵

Lafızlarında küçük farklılıklar olsa da aynı hadis Ebû Hureyre, Hz. Ömer, Ebû Umâme gibi sahabe tarafında aktarılmıştır²¹⁶.

Rivayet Müslim ve İbn Hibbân²¹⁷ gibi sadece sahih hadisleri kitaplarına alan âlimler tarafından aktarıldığı için sahih olarak değerlendirilmektedir.²¹⁸

21. HADİS

كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا

“Öğüt verici olarak ölüm yeterlidir”.

Abdullah b. Mesûd'un sözü olarak nakledilmiştir.²¹⁹ Aynı manaya gelecek mahiyette şu rivayet de kaynaklarda yer almaktadır²²⁰:

كَفَى بِالْمَوْتِ مُزْهَدًا فِي الدُّنْيَا وَمُرْغَبًا فِي الْآخِرَةِ

Eserde yer aldığı lafızlarla Kudâî²²¹ ve Deylemî²²² tarafından rivayet edilmiştir.

Aclûnî, rivayetin Ammâr b. Yâsir vasıtasıyla Hz. Peygamber'den zayıf bir isnadla nakledildiğini kaydetmektedir. Ayrıca bu ifadenin aslında Horasan'ın ilk büyük sûfîlerinden olan Fudayl b. İyâz'a (ö.187/803) ait bir söz olduğunu ve Hz. Ömer'in yüzüğünün kaşında da bu ifadelerin yazıldığını eklemektedir.²²³

Dolayısıyla rivayetin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

22. HADİS

خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

²¹⁵ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, II, 305.

²¹⁶ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 132.

²¹⁷ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 214.

²¹⁸ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, II, 305 (Dipnot 1415).

²¹⁹ İbnu'l-Mubârek, *ez-Zuhd ve'r-Rekâik*, 37.

²²⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), VII, 78.

²²¹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, II, 302.

²²² ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, III, 289.

²²³ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 131.

“İnsanların en hayırlısı insanlara en çok faydası olandır”.

Kudâî'nin *Müsnedu's-Şihâb*²²⁴ isimli eserinde rivayet öncesiyle birlikte şu şekilde yer almaktadır:

الْمُؤْمِنُ إِفْتٌ مَّالُوفٌ، وَلَا خَيْرَ فِي مَنْ لَا يُأْلَفُ، وَخَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

Taberânî'de²²⁵ ise lafızlar biraz farklılık arz etmektedir:

أَحَبُّ النَّاسِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ

Rivayet İbn Ömer ve Cabir b. Abdullah el-Ensârî'den nakledilmiştir. Aclunî eserinin bir yerinde bu ifadelerin hadis olup olmadığını tespit edemediğini ancak manasının sahih olduğunu ifade etmiş²²⁶; başka bir yerde ise rivayetin zayıf olduğunu kaydetmiştir.²²⁷

23. HADİS

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ السَّهْلَ الطَّلَقَ

“Allah yumuşak huylu ve güler yüzlü insanı sever”.

Kudâî²²⁸ ve Deylemî²²⁹ tarafından Ebû Hureyre kanalıyla aktarılmıştır. Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr* isimli eserinde rivayete yer vermiş ve “çok zayıf” olduğunu ifade etmiştir.²³⁰

²²⁴ el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 108.

²²⁵ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, XII, 453.

²²⁶ el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 450.

²²⁷ el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ* I, 381.

²²⁸ el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, II, 153.

²²⁹ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, I, 156.

²³⁰ es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, VIII, 235.

24. HADİS

تَهَادُّوا تَحَابُّوا

“Birbirinize hediye veriniz ki aranızda muhabbet oluşsun.”

Hadis İmâm Mâlik²³¹ tarafından munkatı olarak şu lafızlarla rivayet edilmiştir:

تَصَافَحُوا يَذْهَبِ الْغِلُّ. وَتَهَادُّوا تَحَابُّوا، وَتَذْهَبِ الشَّحْنَاءُ

“Musafaha ediniz (tokalaşınız), aranızdaki kin gider. Birbirinize hediye veriniz ki, sevişirsiniz ve aranızdaki düşmanlık gider”.

Ayrıca bu lafızlarla Beyhakî²³², Kudâî²³³ gibi âlimler tarafından da nakledilmiştir. Suyûtî *el-Câmiu's-sağîr* isimli eserinde rivayeti zikretmiş ve zayıf olduğunu kaydetmiştir.²³⁴ Ancak Sehâvî hadisin sağlam (ceyyid) olduğunu²³⁵; Aclûnî aynı manaya gelen birçok rivayeti kaydetmiş ve Sehâvî'nin bu değerlendirmesine atıfta bulunmuştur.²³⁶ İbn Abdilberr ise İmâm Mâlik'in *Muvatta*'sındaki rivayeti incelemiş ve hasen olduğunu ifade etmiştir.²³⁷

25. HADİS

اطْلُبُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ

“İyiliği güzel yüzlülerin yanında arayın.”

İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannaf*'ında küçük bir lafız farklılığı ile yer almakta اطلبوا yerine ابتغوا kelimesi ile hadis başlamaktadır.²³⁸ Rivayet Kudâî'nin *Müsnedu's-şihâb* isimli eserinde de yer almaktadır.²³⁹

²³¹ Mâlik b. Enes, *Hüsnü'l-Huluk*, 16.

²³² el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XI, 301.

²³³ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 381.

²³⁴ es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sağîr*, 6239.

²³⁵ Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-Hasene*, 271.

²³⁶ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 367.

²³⁷ İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, XXI, 12.

²³⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 299.

²³⁹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 384.

İbnu'l-Cevzî rivayeti uydurma hadisleri topladığı eserinde zikredince²⁴⁰ Suyûtî özellikle rivayet üzerinde durmuş ve bütün senedlerini toplamıştır. Buna göre rivayet İbn Abbâs, Câbir, Enes, Ebû Hureyre, el-Haccâc b. Yezîd, Hz. Âişe, Ebû Bekre, Hz. Ali, Abdullah b. Cerâd gibi sahabilerden nakledilmiştir. Bu rivayetleri tek tek inceleyen Suyûtî, hadis hakkında birçok âlimin uydurma olduğu şeklinde değerlendirmede bulunduğunu ortaya koymuştur. Suyûtî de rivayete dair kanaatini hasen sahih şeklinde olduğunu kaydetmiştir.²⁴¹ Çağdaş âlimlerden Ahmed el-Ğumârî de hadisin senetlerini bir araya getirmiş ve hasen li ğayrihi seviyesinde bir hadis olduğunu ifade etmiştir.²⁴²

26. HADİS

زُرْ غَيًّا، تَزِدْ حُبًّا

“Zaman zaman (dostunu) ziyaret et ki, muhabbetiniz artsın.”

Rivayet Ebû Dâvud et-Tayâlisî²⁴³, et-Taberânî²⁴⁴, Kudâî²⁴⁵ ve Beyhakî²⁴⁶ gibi âlimler tarafından eserlerinde aktarılmıştır.

Sahabe neslinden Hz. Âişe, Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, İbn Abbâs, İbn Ömer, Hz. Ali, Ebû'd-Derdâ, Ebû Zer'e nispetle hadis rivayet edilmiştir. Farklı senetlerle rivayet edilmiştir. Hepsi zayıf olan bu rivayetler birbirlerini desteklemiş ve rivayeti hasen seviyesine yükseltmiştir.²⁴⁷

27. HADİS

طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ، عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ

“Kendi kusurları ile meşgul olması kendini başkalarının kusurlarıyla uğraşmaktan alı koyan kişiye müjdeler olsun!”

²⁴⁰ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, II, 159-162.

²⁴¹ es-Suyûtî, *el-Âliu'l-Masnûa*, II, 65-68.

²⁴² el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 384-386 (dipnot 661).

²⁴³ et-Tayâlisî, *el-Musned*, IV, 268.

²⁴⁴ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat*, II, 210.

²⁴⁵ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 366.

²⁴⁶ el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, X, 565.

²⁴⁷ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 501.

Bezzâr²⁴⁸, Beyhâkî²⁴⁹, Deylemî²⁵⁰ ve Kudâî²⁵¹ gibi âlimler tarafından uzunca bir rivayetin bir cümlesi olarak nakledilmiştir. Sahabe neslinden Enes b. Mâlik, el-Hasan b. Ali, Ebû Hureyre'den merfu olarak aktarılmıştır. Bezzâr'ın eserindeki isnadın hasen olduğu ifade edilmiştir.²⁵²

Ancak İbnu'l-Cevzî tarafından uydurma olmakla tenkit edilmiş²⁵³; Fettenî tarafından ise rivayet zayıf olarak nitelendirilmiştir.²⁵⁴

28. HADİS

الْغِنَى الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ

“Asıl zengin, insanların elinde bulunan (mala) göz dikmeyendir.”

Bu lafızlarla Deylemî²⁵⁵ ve Kudâî²⁵⁶ tarafından aktarılmıştır. Aclûnî Ebû Nuaym ve Kudâî'nin İbn Mes'ûd'dan zayıf bir senedle naklettiklerini kaydetmektedir.²⁵⁷ Ebû Nuaym'da²⁵⁸ yer alan rivayet şu şekildedir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا الْغِنَى؟
قَالَ: «الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ

“İbn Mes'ûd'dan nakledildiğine göre Hz. Peygamber'e “Zenginlik nedir?” diye sorulmuş, o da şu şekilde cevap vermiştir: “İnsanların ellerindekilerden ümidini kesmendir”.

Ancak İbn Ebî Şeybe'de²⁵⁹ benzer lafızlarla Hz. Peygamber'e nispet edilmeden rivayet edilmiştir. Taberânî'de²⁶⁰ ise aynı manaya gelen şu lafızla nakledilmiştir:

²⁴⁸ el-Bezzâr, *el-Bahru'z-Zehhâr*, XII, 348.

²⁴⁹ el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, XIII, 142.

²⁵⁰ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, II, 447.

²⁵¹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 358.

²⁵² el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 52.

²⁵³ İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, III, 178.

²⁵⁴ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevdûât*, s. 169.

²⁵⁵ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi Mesûri'l-Hitâb*, III, 115.

²⁵⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 146.

²⁵⁷ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 95.

²⁵⁸ Ebû Nuaym, *Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, IV, 188.

²⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VII, 231.

²⁶⁰ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Evsat*, IV, 358.

وَأَيْسَ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ تَكُنْ غَنِيًّا

“İnsanların elinde olanlardan ümidini kes ki, (gerçek) zengin olasın!”.

29. HADİS

مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُ مَا لَا يَغْنِيهِ

“Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi bırakması, insanın iyi Müslüman oluşundan kaynaklanır.”

Rivayet Ma’mer b. Râşid²⁶¹, İmâm Mâlik²⁶², Tirmizî²⁶³, İbn Mâce²⁶⁴, İbn Hibbân²⁶⁵ ve Kudâî²⁶⁶ gibi âlimler tarafından aynı lafızla rivayet edilmiştir.

Hadisin yer aldığı kaynaklarda تَرْكُ kelimesinin sonunda “hu” zamiri vardır ve ifade تَرْكُهُ şeklindedir. Muhtemelen çalışmaya esas aldığımız metinde istinsah hatası yapılmıştır. Zira gramer itibariyle de mastar olan “terk” kelimesinin faili olarak zamirin yer alması gerekmektedir.

Rivayet sahabe neslinden Hz. Ali, Hüseyin b. Ali, Ebû Hureyre, Zeyd b. Sâbit gibi sahabeler tarafında rivayet edilmiştir.²⁶⁷

Tirmizî rivayetin garib olduğunu kaydetmiş, çağdaş araştırmacılar ise hasen seviyesinde olduğunu ifade etmişlerdir.²⁶⁸

30. HADİS

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِينَ لَا يَمْلِكُونَ عِنْدَ الْغَضَبِ

²⁶¹ Mamer b. Râşid, *el-Câmi*, XI, 307.

²⁶² Mâlik b. Enes, *Hüsnü'l-Huluk*, 3.

²⁶³ Tirmizî, *Zühd*, 11.

²⁶⁴ İbn Mâce, *Fiten*, 12.

²⁶⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I, 466.

²⁶⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 143.

²⁶⁷ Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-Hasene*, 676.

²⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, III, 256 (Dipnot 1).

“Pehlivan, güreşte rakibini yenen değil; öfkelenildiğinde kendisini zapt eden ve iradesine sahip olandır.”

Hadis başta Buhârî²⁶⁹ olmak üzere, Muslim²⁷⁰, İmâm Mâlik²⁷¹ ve Kudâî²⁷² gibi temel hadis kaynaklarında yer almaktadır. Ancak hadisin metni çalışmaya esas alınan nüshada hatalı olarak verilmiştir. Zira yukarda işaret edilen kaynaklarda metin şu şekildedir:

لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ

Görüldüğü üzere “الشَّدِيدُ” kelimesinden sonraki ifadeler oldukça farklıdır. Bu farklılık anlamı da bozmuştur. Çünkü çalışmaya esas alınan metindeki hatalı metnin anlamı “...güçlü kimseler öfkelendiklerinde kendilerine hakim olamayanlardır”. Oysaki hadiste tam tersi ifade edilmekte, asıl güçlü kimsenin veya pehlivanın öfkesini yenen kişi olduğu anlatılmaktadır. Bu hatanın da müstensih hatası olduğu söylenebilir.

Hadisin sahabi neslinden râvîsi Ebû Hureyre’dir.²⁷³ Sıhhat itibariyle, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edildiği için muttefakun aleyh şeklinde ifade edilen en güvenilir hadislerden biri olduğu anlaşılmaktadır.

31. HADİS

لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، إِنَّمَا الْغِنَى عَنِ النَّفْسِ

“Gerçek zenginlik mal çokluğu değil, gönül tokluğudur.”

Hadis Buhârî²⁷⁴, Müslim²⁷⁵, Tirmizî²⁷⁶, İbn Mâce²⁷⁷ ve Kudâî²⁷⁸ gibi âlimler tarafından rivayet edilmiştir. Ancak çalışmaya esas alınan metinde rivayet yukarda

²⁶⁹ Buhârî, Edeb, 76.

²⁷⁰ Muslim, Birr ve Sıla, 107, 108.

²⁷¹ Mâlik b. Enes, Hüsnü’l-Huluk, 12.

²⁷² el-Kudâî, *Musnedu’s-Şihâb*, II, 213.

²⁷³ el-Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 198.

²⁷⁴ Buhârî, Rikâk, 15.

²⁷⁵ Muslim, Zekât, 120.

²⁷⁶ Tirmizî, Zühd, 40.

²⁷⁷ İbn Mâce, Zühd, 9.

²⁷⁸ el-Kudâî, *Musnedu’s-Şihâb*, II, 211.

kaydedildiği şekliyle verilmiştir. Oysaki kaynaklarda hadisin metni şu şekilde yer almıştır:

لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ

Altı çizili bölüm tamamen farklı olarak verilmiştir. Çalışmaya esas olan eserde verilen bu lafızlar manayı da bozmaktadır. Bu hatanın da yine müstensihlerden kaynaklandığı düşünülebilir.

Hadis sahabe neslinden Ebû Hureyre, Enes b. Mâlik ve Ebû Zer kanalıyla nakledilmiştir.²⁷⁹

Sihhat itibariyle, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edildiği için muttefakun aleyh seviyesinde bir rivayettir.

32. HADİS

الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ

“İhtiyatlı olma, şüphe ile mümkündür.”

Beyhâkî²⁸⁰, İbn Ebi'd-Dünyâ²⁸¹ ve Kudâî²⁸² tarafından rivayet edilmiştir.

Beyhâkî'de yer alan bir rivayete göre el-Hakem b. Abdullah Hz. Peygamber'e nispet etmeden Arapların bu sözü söylediğini ifade etmektedir.²⁸³

İbn Ebi'd-Dünyâ²⁸⁴ ise rivayeti şu şekilde kaydetmektedir:

مِنْ الْحَزْمِ سُوءُ الظَّنِّ بِالنَّاسِ

“İnsanlara su-i zanda bulunmak ihtiyattan ileri gelir”.

²⁷⁹ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 93.

²⁸⁰ el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, VI, 374.

²⁸¹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Mudârâtu'n-Nâs*, 99.

²⁸² el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 48.

²⁸³ el-Beyhakî, *Şuabu'l-İmân*, VI, 374.

²⁸⁴ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Mudârâtu'n-Nâs*, 99.

Rivayet Hz. Ali'den bazı kaynaklarda merfu, bazılarında ise mevkuf olarak Hz. Ali'nin sözü şeklinde rivayet edilmiştir. Senetlerin tümü zayıf olarak kabul edilmiştir.²⁸⁵

33. HADİS

الْعِلْمُ لَا يَحِلُّ مَنَعُهُ

“İlme engel olmak haramdır.”

Rivayet bu lafızlarla Kudâî²⁸⁶ ve Suyûtî²⁸⁷ tarafından nakledilmiştir. Sahabe neslinden Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik vasıtasıyla aktarılmıştır. Hadisi nakleden Suyûtî de tahririni yapan el-Aclûnî²⁸⁸ de zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.

34. HADİS

الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ

“Güzel söz sadakadır.”

Hadis en eski yazılı hadis nüshası olan Hemmâm b. Münebbih'in sahifesinde yer almaktadır.²⁸⁹ Ayrıca Buhârî²⁹⁰, Müslim²⁹¹, İbn Huzeyme²⁹² ve İbn Hibbân²⁹³ gibi sadece sahih hadisleri eserlerine alan âlimler tarafından Ebû Hureyre'den naklen rivayet edilmiştir. Ayrıca Kudâî tarafından da aktarılmıştır.²⁹⁴ Bu itibarla sıhhat itibariyle sahih olduğu anlaşılmaktadır. Bütün kaynaklarda uzunca bir hadisin içinde yer alan bir cümle olarak nakledilmiştir.

35. HADİS

كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ

²⁸⁵ el-Fettenî, *Tezkiratu'l-Mevdûât*, 203; el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 409.

²⁸⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 84.

²⁸⁷ es-Suyûtî, *el-Câmiu's-Sagîr*, s. 8318.

²⁸⁸ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, II, 78.

²⁸⁹ Hemmâm b. Munebbih, *Sahîfetu Hemmâm b. Munebbih*, s. 47.

²⁹⁰ Buhârî, *Cihâd*, 126.

²⁹¹ Muslim, *Zekât*, 56.

²⁹² İbn Huzeyme, *Sahîhu İbni Huzeyme*, II, 374.

²⁹³ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, II, 219.

²⁹⁴ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 89.

“Çok gülmek kalbi öldürür.”

Tirmizî²⁹⁵, İbn Mâce²⁹⁶, Kudâî²⁹⁷ gibi âlimler tarafından Ebû Hureyre'den Hz. Peygamber'in sözü olarak nakledilmiştir. Ancak İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannaf* ında ise Hasan-ı Basrî'nin sözü olarak yer almıştır.²⁹⁸

Tirmizî rivayeti garip olarak değerlendirmiş, el-Aclunî ise Ebû Hureyre vasıtasıyla aktarılan hadisin zayıf olduğunu ifade etmiştir.²⁹⁹

36. HADİS

الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمَّهَاتِ

“Cennet annelerin ayakları altındadır.”

Hadisi el-Hatîb el-Bağdâdî *el-Câmî li Ahlâki'r-râvî* isimli eserinde³⁰⁰, Deylemî *el-Firdevs* isimli eserinde³⁰¹, Kudâî³⁰² *Müsnedu's-Şihâb* isimli eserinde Enes b. Mâlik'ten naklen rivayet etmişlerdir. Zerkeşî meşhur hadisleri topladığı *et-Tezkire* isimli kitabında rivayeti ele almış ve zayıf olduğuna dair kanaatleri aktarmıştır.³⁰³

Ali Şîr Nevâî'nin esas almış olduğu lafızlarla sahabeden Enes b. Mâlik ve İbn Abbâs tarafından rivayet edildiği kaydedilmiştir.³⁰⁴

Hadisin bu lafızlarla rivayeti zayıf olsa da aynı manaya gelen başka bir rivayet kaynaklarda yer almaktadır. Buna göre Muâviye b. Câhime es-Selemlî isimli sahabe Hz. Peygamber'e cihad etmek için izin istemeye gelmiş, Hz. Peygamber annesinin olup olmadığını sorup annesinin hayatta olduğunu öğrenince şöyle buyurmuştur:

فَالزَّمَهَا، فَإِنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ رِجْلِهَا

²⁹⁵ Tirmizî, Zühd, 2.

²⁹⁶ İbn Mâce, Zühd, 19.

²⁹⁷ el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 98.

²⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), V, 338.

²⁹⁹ el-Aclunî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 52.

³⁰⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmî*, II, 231.

³⁰¹ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi'Mesûri'l-Hitâb*, II, 116.

³⁰² el-Kudâî, *Müsnedu's-Şihâb*, I, 102.

³⁰³ ez-Zerkeşî, *et-Tezkira*, 192-193.

³⁰⁴ el-Aclunî, *Keşfu'l-hafâ*, I, 387.

“Ondan ayrılma, çünkü Cennet onun ayaklarının altındadır”.³⁰⁵ Aynı rivayetin İbn Mace’de ayrıntılı hali yer almaktadır. Buna göre Hz. Peygamber ile Muâviye b. Câhime arasındaki olay şu şekilde cereyan etmiştir:

“Muâviye bin Câhime es-Selemî (r.a) şöyle demiştir: Ben, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gelerek:

— Yâ Resûlallah! Allah rızâsını ve âhiret mutluluğunu dileyerek seninle beraber cihâda cidden niyetlenmişimdir. (Yâni cihâda çıkmama müsaade et) dedim. Resûl-i Ekrem (s.a.s.):

— «Bağışlanasın. Annen hayatta mıdır?» buyurdu. Ben:

— Evet, dedim. Resûl-i Ekrem (s.a.s.):

— «Geriye dön de annene itaat, iyilik et» buyurdu. Sonra ben Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) diğer taraftan giderek:

— Yâ Resûlallah! Ben Allah'ın rızâsını ve âhiret mutluluğunu dileyerek seninle beraber cihâd etmeye cidden niyetlenmişimdir, (yâni cihâd'a çıkmama müsade et) dedim. Resûl-i Ekrem (s.a.s.):

— «Bağışlanasın. Annen hayatta mı?» diye sordu. Ben:

— Evet, Yâ Resûlallah, dedim. Resûl-i Ekrem ((s.a.s.):

— «O halde sen annenin yanına geri dön ve ona itaat et» buyurdu. Sonra ben Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem)'in önüne çıkıp;

— Yâ Resûlallah! Ben Allah'ın rızâsını ve âhiret mutluluğunu dileyerek seninle beraber savaşa çıkmaya gerçekten niyetlenmiş idim, demiş. Resûl-i Ekrem (Sallallahü Aleyhi ve Sellem) ;

— «Vah sana, vah sana. Annen hayatta mı? diye sordu. Ben:

— Evet. Yâ Resûlallah, dedim. Resûl-i Ekrem (S.a.s) :

— «Allah seni yarlıgasın. Sen annenin ayağına sarıl. Çünkü cennet oradadır» buyurdu”.³⁰⁶

³⁰⁵ Nesâî, Cihâd, 6; el-Beyhakî, *Şuabu'l-Îmân*, X, 248.

³⁰⁶ İbn Mâce, Cihâd, 12.

Muâviye b. Câhime'nin naklettiği bu hadis Ahmed b. Hanbel'de³⁰⁷ küçük lafız farklılıklarıyla yer almaktadır. İlgili bölüm şu şekildedir: فَإِنَّ الْجَنَّةَ عِنْدَ رَجُلِهَا (Çünkü Cennet onun ayağındadır). Rivayeti değerlendiren muhakkikler hadisin bu versiyonunun hasen olduğunu ifade etmişlerdir.³⁰⁸

37. HADİS

الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ

“İnsanın çektiği dili belasıdır.”

İbn Ebi'd-Dünyâ³⁰⁹, Deylemî İbn Abbâs'tan naklen³¹⁰, Kudâî³¹¹ gibi âlimler tarafından kitaplarında nakledilmiştir.

İbnu'l-Cevzî³¹² ve Sağânî³¹³ uydurma olduğunu ifade etmiştir. Rivayet İbn Abbâs, Abdullah b. Mesûd, Enes b. Mâlik ve Ebu'd-Derdâ gibi sahâbeden rivayet edilmiştir.³¹⁴ Sehâvî rivayetin uydurma olduğuna dair değerlendirmeleri doğru bulmadığını, benzer manada rivayetler olduğunu ifade etmiştir.³¹⁵

38. HADİS

النَّظَرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ

“Harama bakış, iblisin oklarından zehirli bir oktur.”

Rivâyet bu lafızlarla sadece Kudâî'nin *Müsnedu's-Şihâb* isimli eserinde yer almaktadır.³¹⁶ Taberânî³¹⁷ ve Hâkim en-Neysâburî'de³¹⁸ yer alan lafızlar ise şu şekildedir:

³⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XXIV, 299.

³⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, XXIV, 299-301 (Dipnot 3).

³⁰⁹ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Zemmu'l-Baghy*, 86.

³¹⁰ ed-Deylemî, *el-Firdevs bi'Mesûri'l-Hitâb*, IV, 44.

³¹¹ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 161.

³¹² İbnu'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, III, 83.

³¹³ es-Sagânî, *el-Mevdûât*, 62.

³¹⁴ el-Aclûnî, *Keşfu'l-Hafâ*, I, 333.

³¹⁵ Şemsuddîn es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-Hasene*, 242.

³¹⁶ el-Kudâî, *Musnedu's-Şihâb*, I, 195.

³¹⁷ et-Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebîr*, X, 173.

³¹⁸ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV, 349.

النَّظَرَةَ سَهْمٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، مَنْ تَرَكَهَا مَخَافَتِي أَبْدَلْتُهُ إِيْمَانًا يَجِدُ حَلَاوَتَهُ فِي قَلْبِهِ

“(Harama) bakmak şeytanın zehirli oklarından bir oktur. Kim benden korktuğundan dolayı onu terk ederse, o günahın yerini iman ile değiştiririm ki onun tatlılığını kalbinde hisseder”.

Rivayetin sahabi ravisi Abdullah b. Mes‘ûd’dur, Hakim tarafından hadis sahih olarak değerlendirilmiştir.³¹⁹

39. HADİS

لَا يَشْبَعُ الْمُؤْمِنُ دُونَ جَارِهِ

“Komşusu açken mü’min karnını doyurmaz.”

Hadis, Kudâî’nin *Müsnedu’ş-şihâb*³²⁰ ve Abdullah b. Mübârek’in *Zühd* isimli eserlerinde³²¹ yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde ise *الْمُؤْمِنُ* kelimesi yerine *الرَّجُلُ* ifadesi yer almaktadır.³²² Ayrıca Buhârî *el-Edebu’l-Müfred* isimli eserinde³²³ şu lafızlarla rivayet etmiştir:

لَيْسَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَشْبَعُ وَجَارُهُ جَائِعٌ

Hadisin sahabî ravisi Hz. Ömer’dir. Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’ini tahkik eden Şuayb el-Arnaûd ve arkadaşları bu rivayetin birçok tarikinin var olduğunu, bunların bazılarını zayıf olmakla birlikte hasen ve sahih olarak değerlendirilen tariklerinin de

³¹⁹ el-Aclûnî, *Keşfu’l-Hafâ*, II, 398.

³²⁰ el-Kudâî, *Müsnedu’ş-Şihâb*, II, 67.

³²¹ İbnu’l-Mubârek, *ez-Zuhd ve’r-Rekâik*, 179.

³²² Ahmed b. Hanbel, I, 54.

³²³ el-Buhârî, *el-Edebu’l-Mufred*, 60.

olduğunu ifade etmektedirler.³²⁴ Hakim en-Neysâburî de rivayeti nakletmiş ve sahih olduğunu kaydetmiştir.³²⁵

40. HADİS

دُم عَلَى الطَّهَارَةِ تُوسَّعُ عَلَيْكَ الرِّزْقُ

“Temizliği sürdür ki rızkın bol olsun.”

Çalışmaya esas alınan nüshada rivayet bu şekilde yer almaktadır. Ancak Suyûtî³²⁶ ve Ali b. el-Muttakî el-Hindî³²⁷ tarafından aktarılan versiyonda hadis şu şekildedir:

دم على الطهارة يوسع عليك في الرزق

Bu metinde yer alan “fi” harf-i cerri çalışmadaki nüshada yoktur. Ayrıca يوسع ifadesi de توسع şeklinde kaydedilmiştir. Bunlar gramer açısından hatalı kullanımlar olup müstensih hatasından kaynaklanmış olmalıdır. İlgili kaynaklarda rivayet sahabe neslinden Halid b. Velid vasıtasıyla aktarılan uzunca bir rivayetin bir cümlesidir.

Suyûtî rivayeti vicade yolu ile elde etmiş olduğu bir esere nispet etmektedir.³²⁸ Ancak sıhhatine dair herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Hadislerin Değerlendirmesi:

Yukarıda hakkında ayrıntılı bilgilerin verildiği hadisler hakkında özet bilgilerin verildiği bir tablo ile genel değerlendirmede bulunulabilir.

	ARAPÇASI	KAYNAĞI	SIHHAT DURUMU
1.	لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ	Buhârî, İmân 6; Müslim, Musâkât 107; Tirmizî, Kıyâme 59; Nesâî, İmân 19; Dârimî, Rikâk 29; Ahmed b. Hanbel, III, 206, 272, 278, 289; Kudâî, Müsnedu's-Şihâb, II, 63.	Sahih

³²⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Musned*, I, 448-149 (Dipnot 1).

³²⁵ el-Hâkim, *el-Mustedrek*, IV, 185

³²⁶ es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XXXIV, 431.

³²⁷ el-Muttakî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, XVI, 129.

³²⁸ es-Suyûtî, *Câmiu'l-Ehâdis*, XXXIV, 430.

2.	مَنْ أُعْطِيَ لِلَّهِ وَمَنْعَ لِلَّهِ، وَأَحَبَّ لِلَّهِ، وَأَبْغَضَ لِلَّهِ، فَقَدْ اسْتَكْمَلَ إِيْمَانَهُ	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, VI, 486; Tirmizî, <i>Kıyâme</i> 60; Ebû Yalâ, <i>el-Musned</i>, III, 60; el-Hâkim en-Neysâburî, <i>el-Müstedrek</i>, II, 178.	Sahih li ğayrihi
3.	الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, III, 409; Buhârî, <i>Îmân</i> 3; Müslim, <i>Îmân</i> 171; et-Taberânî, <i>Musnedu's-Şâmiyyîn</i>, II, 443.	Sahih
4.	خَصَلْتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ فِي مُؤْمِنٍ: الْبُخْلُ وَسُوءُ الْخُلُقِ	et-Tayâlisî, <i>el-Musned</i>, III, 660. el-Kudâî, <i>Musnedu's-Şihâb</i>, I, 211. el-Beyhakî, <i>Şuabu'l-Îmân</i>, XIII, 281. Tirmizî, <i>Birr ve sıla</i>, 41. el-Aclûnî, <i>Keşfu'l-Hafâ'</i>, I, 434. İbnu'l-Esîr, <i>Câmiu'l-Usûl</i>, I, 608 (Dipnot 1). Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, XIX, 189.	Zayıf
5.	يشيب ابن آدم وتشيب منه خصلتان: الحرص وطول الأمل	İbn Mâce, <i>Zühd</i>, 27. Muslim, <i>Zekât</i>, 114; Tirmizî, <i>Kıyâme</i>, 22; el-Kudâî, <i>Musnedu's-Şihâb</i>, I, 349. Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, XIX, 236. Mamer b. Râşid, <i>el-Câmi</i>, X, 425. Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, II, 258. Tirmizî, <i>Birr ve sıla</i>, 35. el-Kudâî, <i>Musnedu's-Şihâb</i>, I, 239	Sahih
6.	مَنْ لَمْ يَشْكُرْ اللَّهَ لَمْ يَشْكُرْ لِلنَّاسِ	Mamer b. Râşid, <i>el-Câmi</i>, X, 425. Ahmed b. Hanbel, <i>el-Musned</i>, II, 258. Tirmizî, <i>Birr ve sıla</i>, 35. el-Kudâî, <i>Musnedu's-Şihâb</i>, I, 239. Tirmizî, <i>Birr ve sıla</i>, 35.	Sahih

		Ahmed b. Hanbel, el-Musned, XII. 472 (Dipnot 1).	
7.	مَنْ لَا يَرْحَمُ النَّاسَ، لَا يَرْحَمُهُ	Müslim, Fedâilu'n-Nebî, 66. Buhârî, Tevhîd, 2. et-Tayâlisî, el-Musned, II, 50. İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, V, 214. Tirmizî, Birr ve sıla, 16. İbn Hibbân, es-Sahîh, II, 211	Sahih
8.	الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ مَا فِيهَا إِلَّا ذِكْرُ اللَّهِ تَعَالَى	İbn Mâce, Zühd, 3. Dârimî, Alâmetu'n-Nübüvve, 32. Tirmizî, Zühd, 14. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', I, 471.	Hasen
9.	لَعَنَ عَبْدُ الدُّنْيَا لَعَنَ عَبْدُ الدِّرْهِمِ	Tespit edilememiştir. Benzer rivayet Tirmizî'de vardır.	Hasen
10.	لَا يُلَدِّغُ مُؤْمِنٌ مِنْ حُجْرٍ مَرَّتَيْنِ	el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ' II, 375. Buhârî, Edeb, 83. Müslim, Zühd, 63. Ebû Dâvud, Edeb, 35. İbn Mâce, Fiten, 13.	Sahih
11.	الْعِدَّةُ دَيْنٌ	et-Taberânî, el-Mucemu'l-'Evsat, IV, 23. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 40. Zeynuddîn el-İrâkî, Tahrîcu Ehâdisi'l-İhyâ', s. 657. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 66. el-Heysemî, Mecmau'z-Zevâid, IV, 166.	Zayıf
12.	الْمَجَالِسُ بِالْأَمَانَةِ	Mamer b. Râşid, el-Câmi, XI, 22. Ebû Dâvud, Edeb, 37. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 37. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 234. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 37 (dipnot 3).	Hasen
13.	الْمُسْتَشَارُ مُؤْتَمَنٌ	Ahmed b. Hanbel, el-Musned, XXXVII, 43 (dipnot 3). Tirmizî, Edeb, 57. Ebû Dâvud, Edeb, 123 İbn Mâce, Edeb, 37. Darimî, Siyer, 13.	Hasen

		el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 38. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 38 (dipnot 4). el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 242.	
14.	السَّمَاحُ رَبَّاحُ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 48. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 48. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, II, 347. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 48 (dipnot 23).	Zayıf
15.	الدَّيْنُ شَيْنُ الدِّينِ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 53. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, II, 227. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', I, 473. el-Elbânî, Nasûruddîn, Silsiletu Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa, I, 684.	Uydurma
16.	القناعة لا يفند	et-Taberânî, el-Mucemu'l-'Evsat, VII, 84. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 53. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, III, 236. İbn Ebî Hâtim, İlelu'l-Hadîs, V, 73. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 119.	Uydurma
17.	الصُّبْحَةُ تَمْنَعُ الرِّزْقَ	Ahmed b. Hanbel, el-Musned, I, 73. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 73.	Uydurma
18.	آفَةُ السَّمَاحَةِ الْمَنْ	et-Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr, III, 68. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 78. es-Suyûtî, el-Fethu'l-Kebîr fî Dammi'z-Ziyâdeti ile'l-Câmii's-Sağîr, I, 14.	Uydurma
19.	السَّعِيدَ مَنْ وَعِظَ بِغَيْرِهِ	Mamer b. Râşid, el-Câmi, XI, 116. Müslim, Kader, 3 İbn Mâce, Sünnet, 7.	Mevkuf olarak sahih

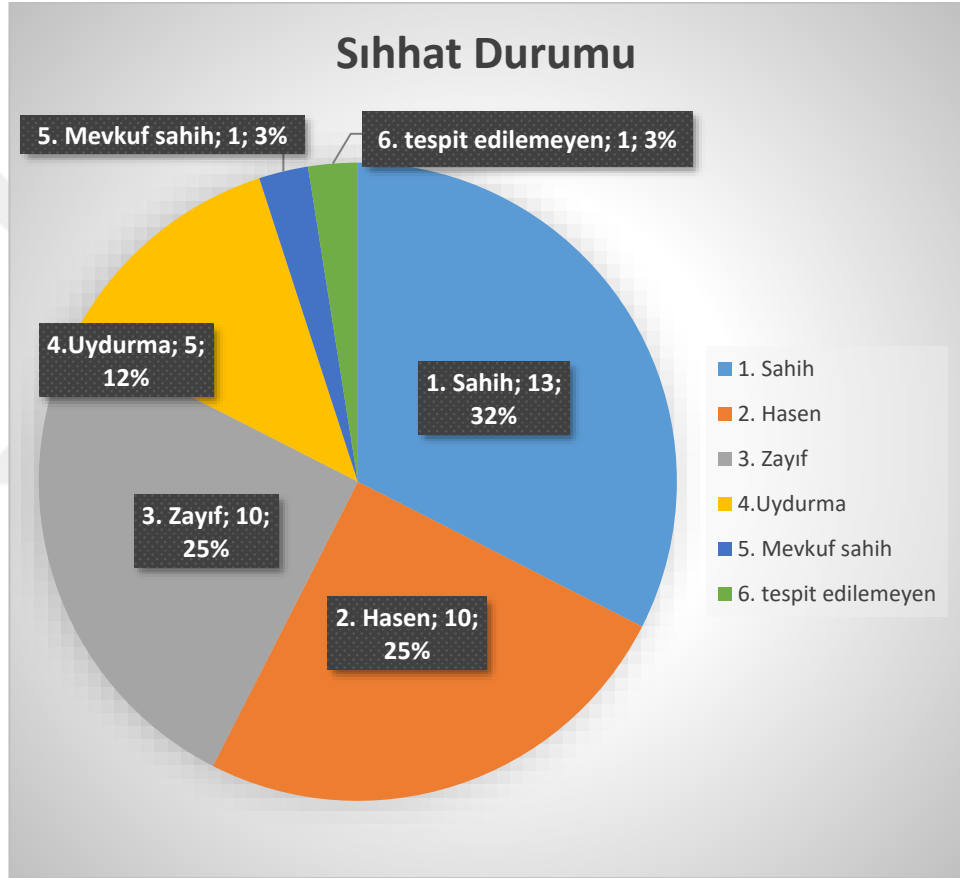
		İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, VII, 106. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 79.	
20.	كَفَى بِالْمَرْءِ إِثْمًا أَنْ يُحَدِّثَ مَا سَمِعَ	Muslim, Mukaddime, 8. Ebû Dâvud, Edeb, 88. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 305.	Sahih
21.	كَفَى بِالْمَوْتِ وَاعِظًا	İbnu'l-Mubârek, ez-Zuhd ve'r-Rekâik, s. 37. İbn Ebî Şeybe, el-Musannef (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), VII, 78. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 302. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, III, 289.	Zayıf
22.	خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 108. et-Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr, XII, 453.	Zayıf
23.	إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ السَّهْلَ الطَّلَقَ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 153. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, I, 156. es-Suyûtî, Câmiu'l-Ehâdîs, VIII, 235.	Zayıf
24.	تَهَادُّوا تَحَابُّوا	Mâlik b. Enes, Hüsnu'l-Huluk, 16. el-Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, XI, 301. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 381. es-Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, s. 6239.	Hasen
25.	اطْلُبُوا الْخَيْرَ عِنْدَ حَسَنِ الْوُجُوهِ	İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, V, 299. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 384.	Hasen
26.	زُرْ غَبًّا، تَزِدْ حُبًّا	et-Tayâlisî, el-Musned, IV, 268. et-Taberânî, el-Mucemu'l-Evsat, II, 210. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 366. el-Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, X, 565.	Hasen

27.	طَوْبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْيُهُ، عَنْ عُيُوبِ النَّاسِ	el-Bezzâr, el-Bahru'z-Zehhâr, XII, 348. el-Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, XIII, 142. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, II, 447. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 358. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 52.	Hasen
28.	الْغِنَى الْيَأْسُ مِمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ	ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, III, 115. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 146. el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ', II, 95. Ebû Nuaym, Hilyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Asfiyâ', IV, 188.	Zayıf
29.	مَنْ حُسِنَ إِسْلَامُ الْمَرْءِ تَرَكَ مَا لَا يَغْنِيهِ	Mamer b. Râşid, el-Câmi, XI, 307. Mâlik b. Enes, Hüsnü'l-Huluk, 3. Tirmizî, Zühd, 11. İbn Mâce, Fiten, 12. İbn Hibbân, es-Sahîh, I, 466. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 143.	Hasen
30.	لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِينَ لَا يَمْلِكُونَ عِنْدَ الْغَضَبِ	Buhârî, Edeb, 76. Muslim, Birr ve Sıla, 107, 108. Mâlik b. Enes, Hüsnü'l-Huluk, 12. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 213.	Sahih
31.	لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، إِنَّمَا الْغِنَى عَنِ النَّفْسِ	Buhârî, Rikâk, 15. Muslim, Zekât, 120. Tirmizî, Zühd, 40. İbn Mâce, Zühd, 9. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 211.	Sahih
32.	الْحَزْمُ سُوءُ الظَّنِّ	el-Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, VI, 374. İbn Ebî'd-Dunyâ, Mudârâtu'n-Nâs, s. 99. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 48. el-Beyhakî, Şuabu'l-Îmân, VI, 374. İbn Ebî'd-Dunyâ, Mudârâtu'n-Nâs, s. 99.	Zayıf

33.	الْعِلْمُ لَا يَجِلُّ مَنْعُهُ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 84. es-Suyûtî, el-Câmiu's-Sağîr, s. 8318.	Zayıf
34.	الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ	Hemmâm b. Munebbih, Sahîfetu Hemmâm b. Munebbih, s. 47. Buhârî, Cihâd, 126. Muslim, Zekât, 56. İbn Huzeyme, Sahîhu İbni Huzeyme, II, 374. İbn Hibbân, es-Sahîh, II, 219.	Sahih
35.	كَثْرَةُ الضَّحِكِ تُمِيتُ الْقَلْبَ	Tirmizî, Zühd, 2. İbn Mâce, Zühd, 19. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 98. İbn Ebî Şeybe, el-Musannef (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), V, 338.	Zayıf
36.	الْجَنَّةُ تَحْتَ أَقْدَامِ الْأَمَّهَاتِ	Hatîb el-Bağdâdî, el-Câmi, II, 231. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, II, 116. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 102. ez-Zerkeşî, et-Tezkira, s. 192-193. Nesâî, Cihâd, 6; el-Beyhakî, Şuabu'l-İmân, X, 248. İbn Mâce, Cihâd, 12. Ahmed b. Hanbel, el-Musned, XXIV, 299.	Hasen
37.	الْبَلَاءُ مُوَكَّلٌ بِالْمَنْطِقِ	İbn Ebî'd-Dunyâ, Zemmu'l-Bağy, s. 86. ed-Deylemî, el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb, IV, 44. el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 161.	Uydurma
38.	النَّظَرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, I, 195. et-Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr, X, 173. el-Hâkim, el-Mustedrek, IV, 349.	Sahih
39.	لَا يَشْبَعُ الْمُؤْمِنُ دُونَ جَارِهِ	el-Kudâî, Musnedu's-Şihâb, II, 67. İbnu'l-Mubârek, ez-Zuhd ve'r-Rekâik, s. 179.	Sahih

		Ahmed b. Hanbel, I, 54. el-Buhârî, el-'Edebu'l-Mufred, s. 60.	
40.	دُم عَلَى الطَّهَارَةِ تُوسَّعُ عَلَيْكَ الرِّزْقُ	es-Suyûtî, Câmiu'l-Ehâdis, XXXIV, 431. el-Muttakî el-Hindî, Kenzu'l- Ummâl, XVI, 129.	Tespit edilemedi

Rivayetlerden sıhhat itibariyle 13 tanesi sahih; bir tanesi merfu olarak değil, ancak mevkuf olarak sahih, 10 tanesi hasen, 1 rivayetin kaynağı tespit edilememiş, 5 rivayet uydurma, 10 rivayet ise zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Görüldüğü gibi rivayetlerin %32'si sahih, %25'i hasen, %25'i zayıf, %12'si uydurma, %3'ünün kaynağı tespit edilememiş, %3'ü ise mevkuf olarak sahihtir.

Hadislerin yer aldığı kaynaklara bakıldığında 40 rivayetin 7 tanesi Buhârî'nin *es-Sahih* diye meşhur olan eserinde; 10 tanesi Müslim'in *es-Sahih*'inde yer almaktadır. 36 rivayetin ise Kudâî'nin *Müsnedü's-şihâb* isimli eserinde yer aldığı ve lafız itibariyle de büyük oranda bu eserdeki lafızlarla uyumlu olduğu görülmektedir. Bu durum hadislerin büyük bölümünün bu eserden seçildiğini göstermektedir. Dolayısıyla eserde yer verilen

hadislerin birinci derecedeki kaynağının Kudâî'nin *Müsnedü's-şihâb* isimli bu eseri olduğu söylenebilir.

Kudâî, 380 (990) yılı civarında Kahire'de dünyaya gelmiştir. Bağdat, Musul, Dımaşk, İskenderiye, Horasan, İsfahan, Şîraz gibi bölgelerden Mısır'a gelen âlimlerle bir arada bulunmuş ve kıraat âlimi Ebû Abdullah Ahmed b. Ömer el-Cîzî, hadis âlimi Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdülazîz b. Sersâl, İbnü'n-Nehhâs diye bilinen fakih ve muhaddis Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ömer et-Tücîbî, mutasavvıf Ebü'l-Hasan Ali b. Abdullah b. Cehdam el-Hemedânî gibi âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Mekke, İstanbul, Remle ve Trablusşam'a giderek 130 kadar âlimden hadis icazeti aldı. Kendisinden de Hatîb el-Bağdâdî, Ebü'l-Ferec Sehl b. Bişr el-İsferâyînî, İbn Mâkûlâ, Muhammed b. Fütûh el-Humeydî ve Hz. Ali'nin torunlarından "Nesîb" diye anılan Ebü'l-Kâsım Ali b. İbrâhim el-Alevî el-Hüseynî hadis nakletmişlerdir. Çok iyi yetişmiş bir âlim olan Kudâî 16 Zilhicce 454'te (21 Aralık 1062) Kahire'de vefat etmiştir.³²⁹

Kudâî'nin *Müsnedü's-şihâb* isimli eseri *Şihâbu'l-Ahbar* isimli eserindeki hadislerin senedlerinin topladığı çalışmasıdır.

Bu eserin tam adı *Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emşâl ve'l-âdâb mine'l-ehâdîsi'l-mervîyyeti ani'r-resûli'l-muhtâr* olup *Şihâbü'l-ahbâr fi'l-hikem ve'l-emşâl ve'l-âdâb*, *Şihâbü'l-ahbâr* ve *eş-Şihâb* şeklindedir. Sözlük anlamı "alev" olan şihâb ile ahbârdan oluşan şihâbü'l-ahbâr tamlaması "hadis alevleri, hadis kıvılcımları" mânasına gelmektedir. Kudâî, ihtiva ettiği hadislerle eserinin karanlıkları aydınlatıp doğru yolu göstereceği ümidiyle ona bu adı vermiş ve eseri çok tutulduğundan kendisi "müellifü Şihâb" diye meşhur olmuştur. V. (XI.) yüzyıla kadar hadis kitapları ya konularına veya râvi adlarına göre tasnif edilirken ilk defa Kudâî bu eserinde hadisleri alfabetik olarak sıralamıştır. Yazar eserin kolayca taşınıp ezberlenmesi için hadislerin senedlerini zikretmemiş, fıkıh konularına ilişkin hadislere yer vermemiş, sadece Hz. Peygamber'in âdâb-ı muâşeret ve darbımesellere dair hikmetli sözlerini derlemiştir. Fıkıhî muhtevaya sahip bazı hadisleri ise başka özelliklerinden dolayı eserine almıştır. *Şihâbü'l-ahbâr*, ilk kelimeleri aynı olan veya ortak bir özellik taşıyan hadislerin meydana getirdiği on yedi bölümden meydana gelmektedir. Bunlar: 1. Mübtedâ-haber şeklinde bir isim cümlesi olan rivayetler. 2. "Men" ile başlayanlar. 3. Mâzi-muzâri fiillerle başlayanlar. 4. Emir sîgası

³²⁹ Ali Yardım, "Kudâî", *DİA.*, İstanbul, 2002, XXVI, 309.

veya bu anlamdaki kelimelerle başlayanlar. 5. “Mâ-i nâfiye” ile başlayanlar. 6. “Lâ” ve “len” olumsuzluk edatlarıyla başlayanlar (“iyyâke” ve “iyyâküm” gibi sakındırma edatlarıyla başlayan hadislerle de bu bölümde ayrı bir başlık altında yer verilmiştir). 7. “İnne” ve “innemâ” ile başlayanlar. 8. “Leyse” ile başlayanlar. 9. “Hayrû, efdalü, ehabbü ni‘me” gibi üstünlük ifade eden kelimelerle başlayanlar. 10. “Bi’s-e” ve “şerru” gibi kötülük ve değersizlik ifade eden kelimelerle başlayanlar. 11. “Meselü” ile başlayanlar. 12. “İzâ” ile başlayanlar. 13. “Kefâ” ile başlayanlar. 14. “Rubbe” ile başlayanlar. 15. “Levlâ” ve “lev” ile başlayanlar. 16. Kutsî hadisler. 17. “Allâhümme” lafzıyla başlayan dua hadisleri şeklinde düzenlenmiştir. Eser 1200 cümlelik 897 hadis ihtiva etmektedir. Bu eserde yer alan hadislerin büyük çoğunluğu iki kelime ile bir satır arasında değişen veciz rivayetlerden oluşmaktadır. Eserin önsözünde müellif tarafından kullanılan “elf ve mietey kelime” ifadesi (Şihâbü’l-Ahbâr Tercümesi, metin, s. 6) 1200 hadis olarak değil, 1200 cümleli hadis şeklinde anlaşılmalıdır. Eserin Bin İki Yüz Hadîs-i Şerîf adıyla yapılan çok hatalı bir baskısının (İstanbul 1327) Türkçe başlığı “elf ve mietey kelime” ifadesinden kaynaklanmıştır.

Kudâî *Şihâbü’l-ahbâr*’ı kaleme alırken halkın istifadesini ön planda tutmuş, onu ayrıca hadis ilmiyle meşgul olanlara hitap edecek tarzda yeniden düzenlemiştir. *Müsnedü’s-Şihâb* adını verdiği bu çalışmada hadis metinleri senedleriyle zikredilmiş, hadislerin hangi hocalardan nereden ve ne zaman alındığını belirten edâ sîgaları gösterilmiş, diğer rivayet yollarına da işaret edilmiştir. Metinleri itibarıyla *Şihâbü’l-ahbâr*’dan pek farklı olmayan *Müsnedü’s-Şihâb* birinci en önemli hadis kaynaklarından biridir. İslâm âlimleri *Şihâbü’l-ahbâr*’ın hadislerini delil olarak kullanırken genelde *Müsnedü’s-Şihâb*’ı kaynak göstermişlerdir. Bununla birlikte *Şihâbü’l-ahbâr*’ın çok tutulduğu, *Müsnedü’s-Şihâb*’ın ise daha az yayıldığı görülmektedir. *Müsnedü’s-Şihâb* iki cilt halinde yayımlanmıştır.³³⁰

İbâdât ve muâmelât dışındaki konuları ön plana çıkaran Kudâî’nin tasnif şekli kendisinden sonra birçok müellif tarafından benimsenerek geliştirilmiştir. Şîrûye b. Şehredâr ed-Deylemî *Firdevsü’l-ahbâr*, Uklîşî en-Nücem min kelâmi seyyidi’l-Arab ve’l-Acem, Radiyyüddin es-Sâgânî *Meşâriku’l-envâri’n-nebeviyye* ve İbn Gânim Cemâleddin Abdullah b. Ali b. Muhammed *el-Fâ’ik mine’l-kelema (fi’l-lafzi)’r-râ’ik* adlı eserlerini

³³⁰ Mehmet Efendioğlu, “Şihâbü’l-Ahbâr”, *DİA.*, İstanbul, XXXIX, 143.

Şihâbü'l-ahbâr'ın metoduna uygun biçimde düzenlediklerini belirtmişlerdir. Süyûtî'nin *el-Câmiu's-şâğîr*, Muhammed Abdürreûf el-Münâvî'nin *Künûzü'l-hakâ'ik* ve Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî'nin *Râmûzü'l-ehâdis*'inin telif metodunda da bu eserin etkisi görülmektedir. *Şihâbü'l-ahbâr* özellikle Osmanlılar zamanında kaleme alınan kırk hadis mecmualarının, hat malzemesi olarak mimari eserlerin ve hüsn-i hat levhalarının başlıca kaynağı olmuştur.³³¹

2.3. YAPILAN MANZUM TERCÜMENİN DİL VE EDEBİYAT AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yapmış olduğumuz bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege bölümünde 13904 SÖ 1311;1894 yer numarasına kayıtlı nüsha dikkate alınmıştır. Farklı kütüphanelerde farklı nüshaların var olduğu ve şimdiye kadar yapılan çeşitli çalışmalarla karşılaştırma yaptığımızda nüshalar arasında bazı farklılıkların olduğu görülmüştür. Tezimizin ilgili bölümlerinde yeri geldikçe bu farklılıklara değinilecektir.

Nevâî'nin kaleme aldığı kırk hadis tercümesi Molla Câmi'nin *Çihil Hadis*'inin Türkçeye yapılan ilk tercümesidir. Molla Câmi mensur bir mukaddime ile eserine giriş yapmış, mukaddimeden sonra, yazdığı bu kırk hadisi ezberleyenlerin ahirette âlimlerle birlikte yazılacağını ifade ettiği bir kıt'a kaleme almıştır. Daha sonra hadis tercümelerine geçmiş, her hadisi Farsça bir kıt'ayla tercüme etmiştir. Hadis tercümelerini müteakip bir kıt'a ile bu risalesini tamamlamıştır.³³²

Nevâî ise Câmi'den farklı olarak, kırk hadis tercümesine manzum bir mukaddime ile öncelikle Allah'a hamd ederek başlamıştır. Ardından Hz. Peygamber'i övmüş, onun sayesinde insanların kurtuluşa ereceklerini ifade etmiştir. Daha sonra kendisinin üstat ve pîri olarak kabul ettiği Abdurrahman Câmi'yi methetmiş, Buhârî ve Müslim'den derlediği kırk hadis çalışmasına sözü getirmiştir. Abdurrahman Câmi'nin kırk hadisini Farsça kaleme aldığını, nazım ve nesiri bu eserinde bir arada kullandığını, okuyanların eseri çok beğendiğini, Câmi'nin amacına ulaştığını ifade etmiştir. Ardından kendisinin bu tercümeyi neden yazdığını açıklamış, Farsça bilmeyen Türklerin bu eserden mahrum

³³¹ Mehmet Efendioğlu, "Şihâbü'l-Ahbâr", *DİA.*, İstanbul, XXXIX, 143-144.

³³² Ahmet Sevgi, "Molla Cami'nin "Erbain"i ve Türkçe Manzum Tercümeleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (6), 1999, 1-3.

kalmamaları ve bu eserden faydalanmalarını sağlamak istediğini söylemiştir. Bu amacını Câmi'ye söylediğini ve O'nun da kendisine izin verdiğini, hayır duada bulunduğunu ifade etmiştir. Birkaç gün uyumadan, dikkatli bir şekilde eseri tamamladığını ve yazdıklarını Molla Câmi'nin değerlendirmesine sunduğunu dile getirmiştir.

Tercümesini yazarken Câmi'nin hem nazmından hem de nesrinden faydalandığını söylemiştir. Hadislere geçmeden önce son olarak nihaî amacının Peygamberimizin şefaatine nail olmak olduğunu ifade etmiştir.

Bizim üzerinde çalıştığımız nüshada Nevâî'nin mukaddime bölümü 20 beyitten meydana gelmektedir. Var olan diğer nüshalarda ise mukaddime bölümünün 23 beyitten oluştuğu görülmüştür. Bizim nüshamızda yer almayan beyitler şunlardır:³³³

Tâ ulus cehldin halâs bolup
İlm halvet-gehîde hâs bolup

Çün tamugdın necât tapgayla
Uçmag içre hayât tapgaylar

Ki tutptur cihânı tasnifi
Nazm-ı dîvânı nesr-i te'lîfi

Nevâî vezin olarak: Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün ve fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilün vezinlerini kullanmıştır.³³⁴ Nevâî bazen hadislerin tam metnini almış, bazen de sadece bir bölümünü kullanmıştır. Her hadisi Câmi gibi kıt'alarla gayet sade bir şekilde tercüme etmiştir. Tercümelerin ardından beş beyitlik bir hâtime bölümüyle eserini tamamlamıştır. Hâtimede, bu eseri okuyacak olan kişilere seslenmekte, bu kırk hadisle amel etmeleri gerektiğini, kendisine de dua etmelerini, duaların kendisine ulaşacağını ifade etmektedir.

³³³ Sevgi, "Molla Cami'nin "Erbain"i ve Türkçe Manzum Tercümeleri", 4-5.

³³⁴ Kılıç, "Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler", 99.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TERCEME-İ HADİS-İ ERBAİN İSİMLİ ESERİN LATİNİZASYONU VE NESRE AKTARIMI

3.1. METNİN LATİNİZASYONU

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

TERCEME-İ ERBAİN HADİS

1. Hamd ânâ kim kelâm-ı hayr meâl

Kıldı ilge resulidin irsâl

2. Ol resulü ki hem kelâmı fasîh

İlge yitkürdi hem hadis-i sahih

3. Celle zikruhu zihî ilâh-ı refî‘

Azze kadruhu zihî resûl-i şefî‘

4. Çün safâ ehli pâk fercâmı

Pak fercam u pâk fer Câmî

5. Ol yakîn sarı destgir manga

Kıble vü üstad u pîr manga

6. Çün ki hicridin il arasında söz

Seksen altıydı vü sekkiz yüz

7. Kimine³³⁵ tuhfe-i ıyan kıldı

Tuhfe yok turfe-i beyan kıldı

8. Okuganda Buhârî vü Müslim

Kırk söz barça şüpheden sâlim

³³⁵ Yapılan modern çalışmalarda “kim yana” şeklinde olunmuştur (Vahit Türk, Ali Şir Nevâyî, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2017, 32.) Ancak bağlam itibariyle “kimine” şeklinde okunması daha uygun görünmektedir.

9. Nesr ile nazmını mürekkebe itip

Fârisî nazm ile müretteb itip

10. Erba‘îni çıkardım³³⁶ canlar

Belki yüz³³⁷ erba‘în çıkarganlar

11. Taptılar anda ne’şe-i maksûd

Erba‘îndin niçûk kim ehl-i şühûd

12. Fârisî-dânlar eyleben idrâk

Ârî irdi bu nef’ din etrâk

13. İstedim kim bu hayl hem bârı

Bolmağaylar bu nef’ din âri

14. Min duanını³³⁸ çü müdde eyleb

Ol icâzet berip duâ eyleb

15. Müdde‘â çün bârı savâb irdi

Pir³³⁹ duâ kıldı müstecâb irdi

16. Bir iki gün ihtimâm ittim

Göz tutardın burun tamam ittim

17. Bar ümidim ki şah-ı şer’âyîn

Ki nebi şer’îğa virür tezyîn

18. Çün bu evrâk sarı salğay köz

Eylegey könglile eser bâri söz

³³⁶ Vahit Türk tarafından yer verilen tıpkıbasımında ifade şöyledir: “چکاردي کیم” (Türk, s. 61). Bizim esas aldığımız metinde ise şöyledir: “چکارديم”.

³³⁷ Vahit Türk tarafından yer verilen tıpkıbasımında yüz yerine kırk ifadesi yer almaktadır (Türk, s.61).

³³⁸ Vahit Türk’ün tıpkıbasımında bu bölüm şu şekildedir: مین دیماکنی / mîn dimâknî (Türk, s. 61).

³³⁹ Vahit Türk bu ifadeyi “her” şeklinde okumuştur. Ancak siyak sibak itibariyle yukarda kaydedildiği gibi “pir” şeklinde olmalıdır. Türk’ün hatasının sebebi pir kelimesinin noktalarının müstensihlerce yazılmamış olmasıdır. Bkz. Türk, 61. Bizim esas aldığımız metinde pir kelimesi açık olarak yazılmıştır.

19. Nesrdin dagı behrever bolğay

Nazmdın dagı bir haber bolğay

20. Bugün olsa hadislerga mutî‘

Tangla bolğay muhaddis ânâ şefî‘

1. “La yû’minu ehadikum hatta yuhibbe li ehîhi ma yühibbu li nefsihî.”

21. Mü’min irmes durur ki imandin

Rüzgarıda yüz safâ körgey

Tâ ki kardaşığa revâ körmes

Her ne kim özüne revâ körgey

2. “Men a’tâ lillâhi ve mene‘a illâhi ve ehabbe lillâhi ve ebğada lillâhi fekad istekmele îmânuhû.”

22. Kimge kim hubb u buğz u men‘ u atâ

Hak içün buldu cezm bil ânı

Kim irur Tengri lutfidın kâmil

Ehl-i iman kâşide imanı

3. “El muslimu men selime’l-muslimûne min lisânihi ve yedihi.”

23. Kim müslimanlığa eylese da‘vâ

Çin imes ger kılur fedâ canlar

Ol Müslüman durur ki sâlimdur

Yetli din ilgidin Müslümanlar

4. “Hasletâni la yectemi‘ani fî mü’mînîn el-buhlû ve sû‘i’l-hulk.”

24. Mümin irseng kılıp dürrü nigîni nisâr

İl bile rûşen ol niçün kim şem‘

Nige kim Tengri hiç müminde

Buhl u bed huylugrı kılmağı cem‘

5. “Yeşîbu’bnu âdeme ve yeşûbu fîhi hasletâni elhırsu ve tûlu’l-emeli.”

25. Âdemîga egerçi vâkı’dır
 Kârıgân sası barça işde hâlel
 İki fi’li velî yigitrâk olur
 Biri hırs ve birisi tûl-i emel

6. “Men lem yeşkur Allâhe lem yeşkuri’n-nâse.”

26. Ol ki Hâlıkga şükr dir evvel
 Şakir olmak kirek halâyıkdın
 Kim ki mahlûk şükrini dimegey
 Dimegey şükr dağı hâlıkdın

7. “Men lâ yerhamu’n-nâse lâ yerhamuhu’llâh.”

27. Tengri rahm eger tama’ kılsang
 Evvel olmak kirek sin ilge rahîm
 Her kişi kim ulusga rahm itmes
 Anga rahm eylesmes rahîm u kerîm

8. “Ed-dunyâ mel’ûnetun mel’ûnun mâ fîhâ illâ zikrallahı Te‘âlâ.”

28. Dünya vü her nî ândadur mevcûd
 Buldu hak laneti giriftârı
 Gayr-ı Hak zikri kim idur zâkir
 Tengrinin rahmeti sezâvârı

9. “Lu‘ine ‘abdu’d-dunyâ lu‘ine ‘abdu’d-dirhemi.”

29. Rahmet âzâde kim ol almas
 Dünya ve dirhemin cûy-î gamga
 Lik la‘net âna ki kul bolgay
 Hâh dini vü hâh dirhemga

10. “Lâ yuldeğu’l-mu’minû min cuhrin vahidin merreteyni.”

30. Ey ki bir nîş yitti mu’zidin
 Könglüngge nice özise yatla
 Çünki müminga tigmedi herkiz
 Bir tüşükdin yılan iki katla

11. “el-‘İddetu deynun.”

31. Kim ki her kimga va’de i kıldı
 Şart irür vadega vefa kılmak
 Va’de kim kılding eyledur kim deyn
 Farzdur deynni eda kılmak

12. “el-Mecâlisu bi’l-emâneti.”

32. Kaysı meclisde kim işiting söz
 Bil ki ol söz sana emanet irür
 Ger ânı özge yerde nakl itseng
 Ol emanetga bu hıyanet irür

13. “el-Musteşâru mü’temenun.”

33. Her kişi kim birevni mahrem itip
 Meşveretde emin-i râz itdi
 Ger yaşurdi bilib salâh sözün
 Özünü kalb u hile saz itdi

14. “es-Semâhu rebâhun.”

34. Mal bezl ile sud eger tileseng
 Akıbet çün ölüm irür mevcud
 Asragan kalur ol ki bezl itting
 Sana hemrah barur aning sud

15. “ed-Deynu şeynu’d-dîn.”

35. Ehli din oldurur ki kılgay eda
 Bat eger zimtida deyn olgay
 Deyn edası çün din alametidir
 Bi edalıkda deyn şeyn olgay

16. “el-Kanâ‘âtu³⁴⁰ lâ yefedu.”

36. Hırsdın kiçgil ol gamidur kim
 Hadd u gayet ana imes peyda
 Tut kanaat ki ol irür malı
 Ki nihayet ana imes peyda

17. “es-Subhatu temneu’r-rızka.”

37. Sabah uykusun ol ki eyledi terk
 Rızk yüzün özüne tuş gördü
 Ol ki gafletdin itti hevab-ı subuh
 Bu şerefni meger ki tuş gördü

18. “Afetu’s-semâhatu’l³⁴¹-mennü.”

38. Her kişige riayeti kılsang
 Minnet ötker kemil gümanına
 Nige kim ol keremga afetdir
 Yükle minnet velik canına

³⁴⁰ Müsnedü şihabta “malun” ziyadesi vardır.

³⁴¹ Bizim nüshada “simâh” şeklinde geçmektedir.

19. “es-Sa‘îde men vuize bi gayrihi.”

39. İl kanı kılsa eylemas pervâ
 Ol ki gönlünü kıldı gaflet bend
 Kim ki pend aldı ilge uşgendin
 Ânı bil kim irür saadet mend

20. “Kefâ bi’l-mer’i ismen en yuhaddise³⁴² mâ semi‘a.”

40. Bu yazuk bes kişige kim ildin
 Her ni söz kim işitti faş itti
 Tağ işitgenini dir günahıdın
 Güya Tengri ânı taş itti

21. “Kefâ bi’l-mevti vâizen.”

41. Vaizin bes ata ana ölümü
 Kim alarça sanga irür nâsih
 Vaizi hem aytur ve kılmas
 İrür ol vaizing munga râcih

22. “Hayru’n-nâsi enfe‘uhum li’n-nâsi.”

42. Halk ara yahşırak diding kimdür
 İşitip şübhe eyle def’ andın
 Yahşırak ânı bil ulus ara kim
 Köprek olgay ulusga nef’ andın

³⁴² Müsnedü’ş-Şihâb’da “külli” kelimesi de yer almaktadır. Ancak bizim elimizdeki nüshada yoktur.

23. “İnnellâhe yuhibbu’s-sehle’t-talke.”

43. Hak sivgey il bila bulsang
 Til ü gönüngni pir kılup yekrûy
 Nükte sürseng şüküfte vü handân
 Zışt kılsang güşâde hoş hûy

24. “Tehâdû tehâbbû.”

44. Dostlaşing hediyeler birişip
 Behre tapgay hıred atıyyesidin
 Hod cihanda atıyye bâr mû
 Yahşırak dostluk hediyyesidin

25. “Utlubu’l-hayra inde hisâni’l-vücûhi.”

45. Ey ki bir işte hacetin bulsa
 Yahşi yüzlükdin iste bahşâyış
 Ta ki bahşâyışidin evvel rak
 Körmegidin yitişgey âsâyış

26. “Zür ğibben tezdêd hubben.”

46. Bir birin dostlar eger geh geh
 Görseler dostluk bulur galib
 Şevkdin ihtilât olur matlûb
 Vasl için arzu bulur tâlib

27. “Tûbâ limen şegâlehû ‘aybuhû an ‘uyûbi’n-nâsi.”

47. Ey hoşâ ol ki ayb görmek ile
 Yüz hünerver meratibîn tapkay
 Yani öz aybı perdesi görgey
 Özge il aybı çehresin tapkay

28. “el-Ğaniyyul ye’su mimmâ fi eydi’n-nâsi.”

48. Baylık isteseng il ilginid

Her ki görseng barıdın ol nevmid

Boğni bes ki halkdin kiçüben

Tutsang ümîd hakdın ok câvîd

29. “Min hüsni’l-İslâmi’l-meri terku mâlâ ya’nîhi.”

49. Kim ki islam gözgüside tiler

Her nefes özge bir safa mevcûd

Giçsün ol nev’ barça işdin kim

Tengri râzı imes ulus hoşnûd

30. “Leyse’s-şedîdu biddur’ati inneme’s-şedîdu’l-lezîne lâ yemlikûne ‘inde’l-ğadabi.”

50. İmes ol pehlivan ki öz kadrin

Baş üze iltiben nigün kılğay

Pehlivan ânı bil ki yitse ğadab

Nefs-i emmâreni zebûn kılğay

31. “Leyse’l-ğaniyyu an kesreti’l-erdi inneme’l-ğaniyyu ani’n-nefsi.”

51. Bay imes ol ki mal kesretidin

Görmegey faka vü taleb rencin

Bay ânı bil ki Tengri birmiş anga

Nefs matlûbi terkinin gencin

32. “el-Hazmü sîu’z-zanni.”

52. Hazm bâ‘is durur anga ki mudâm

Kişi ol sarı bedgümân bolgay

Dayima ihtiyât iter âna kim

Keydlerdin ânga aman bolgay

33. “el-İlmu lâ yehillu men‘uhu.”

53. Ey hired mend âlemi ki sanga

İlmdin rûzi eyledi sâni‘

Kişi örgense kılmagıl mahrûm

Bana nef‘ alsa bolmagıl mâni‘

34. “el-Kelimetu’t-tayyibetu sadakatun.”

54. Yahşi söz birle hâcet ehlin sor

Birmeseng yahşi tumedin nafaka

Ni içün kim resûl kavli bile

Yahşi söz bardur eyle kim sadaka

35. “Kesretu’d-dahki tumîtu’l-kalbe.”

55. Esru köp gülme kim öler irmiş

Zinde dil köngli külgü kesretidin

Her ni her kim bildi köngli bile

Külmegey ölse külgü hasretidin

36. “el-Cennetu tahte ekdâmi’l-ümmehâti.”

56. Analarning ayağı astıdadur

Ravza-î cennet ü cinân bağı

Ravza bağı visâlin istersen

Bol ananın ayağı tofrağı

37. “el-Belâu muekkelu’n-bi’l-mantıkı.”

57. Didi köp sözlegen hata köp iter

Ol ki dirler anı veliyyullah

Her belâ kim yiter irür sözdin

Beyla hükm eyledi nebiyyullah

38. “en-Nazaratu sehmun mesmûmun min sühâmi iblis.”

58. Salmangız kimge bulsa nâ mahrem

Gerçi nefsing körer nazzârede sûd

Her nazar kim haram şeytaning

Nâvekidir velîk zehr âlûd

39. “Lâ yeşbeu’l-mu’minu dûne cârihi.”

59. Kim ki mümindur kaçan çıdagay

Ki özü tok ve koşnu bolgay ac

Anga dağı giren yitürse nasîb

Hânıda ger gülaç u ger omaç

40. “Dum ala’t-tahâratı tûseu aleyke’r-rızkı.”

60. Ger hemîşe tahareting bolsa

Arıgay faka çirki ol sûdin

Zâhir ol isteseng füzûn rûzi

Hasır ol kim yiturdı ol sûdin

Hâtime-i kelâm

61. Ey ki şahsıngnı hâlık-ı Fettah

Didi hamirtu erbain sabâh

62. İrur ol erbaining evvel hâl

Eyle bu erbaîn bile a’mâl

63. Kim bu nev‘ ikki erba‘in mevcûd

Bolsa şayet ki tapkasın maksûd

64. Yitse maksûd müddeâ birle

Mini yâd itgesin duâ birle

65. Ki Nevâiga ol duâ yitgey

Bûlbûl i ruhıga nevâ yitgey

3.2. NESRE AKTARIMI

1. Peygamberi vasıtasıyla insanlara en hayırlı manaları ihtiva eden Kelâm'ı gönderen Allah'a hamd olsun.
2. O Allah'ın öyle bir elçisidir ki kelâmı fasih, hadisi ise sahih olarak insanlara aktarılmıştır.
3. Şanı yüce Allah'ın zikri yüce; O güzel şefî' olan Resûlü'nün de kadri aziz olsun.
4. Çünkü (Molla) Câmî safa ehlinin süsü ve dahi son temiz süsüdür.
5. O sağlam bir şekilde benim elimden tutan; benim kendisine yöneldiğim üstadım ve pirimdir.
6. Halk arasında dolaşan söze göre Hicret'in 886'sı idi.
7. Kimine göre yeni bir eser (türü) ortaya koydu. Aslında yeni değil hiç görülmemiş bir şey ortaya koydu.
8. Buhârî ve Müslim'i okuyarak şüpheden uzak 40 hadis çıkardı.
9. Nesir ile nazmı birleştirip Farsça olarak tertib etti.
10. Öyle bir erba'ın³⁴³ hazırladı ki canlar, belki de yüz erba'ın çıkartanlar,
11. Erba'ından aradıkları neşeyi nice ehli şühud³⁴⁴ onda buldular.³⁴⁵
12. Farsça bilenler bu durumu idrak ettiler, Türkler ise bunun faydasından uzak kaldılar.
13. Bu halkın (Türklerin) tümünün de bu faydadan uzak kalmamalarını istedim.
14. Ben bu amaçla ondan dua istedim, o da dua ederek icâzet verdi.
15. Amacım Allah (rızası) olduğu için doğru buldu, pirim dua etti kabul oldu.
16. Bir iki gün özen gösterdim, göz kapamadan önce tamamladım.
17. Ümidim o ki, şeriatın koruyucusu ve Nebî'nin dinini süsleyen Şah'ım³⁴⁶,
18. Bu yazdıklarına göz atsin ve Allah'ın izini taşıyan sözler (hadisler) gönlüne girsin,

³⁴³ Burada erbâ'in ifadesi ile kırk hadis kast edilmekte ve beytin devamında tasavvufta 40 günlük çile denilen riyazete atıfta bulunmaktadır.

³⁴⁴ Tasavvufta şühud ehli olarak ifade edilen anlayışa sahip kişiler vahdet-i vücud yerine özellikle İmam Rabbânî tarafından geliştirilen farklı bir anlayışı temsil etmektedirler. Buna göre vahdet-i şühud "sâlikin varlıkta birliği, gördüklerinde yalnız Allah'ı görmesi" şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. Ekrem Demirli, Vahdet-i Vücûd, *DİA*, İstanbul 2012, XXXXII, 431-435.

³⁴⁵ Bu beyitlerin tercümesini yapan Vahit Türk ve Kasım Odil tasavvufi literatüre hâkim olmadıklarından olsa gerek yanlış tercüme etmişlerdir (krş. Türk, s. 41; Kasım Odil, s. 12).

³⁴⁶ Vahit Türk burada Molla Câmî'ye yönelik bir iltifat olduğunu düşünmüştür. Ancak eserin kendisine taktim edildiği Hüseyin Baykara'nın kast edilmiş olma ihtimali daha yüksek olduğu için bu şekilde tercüme edildi.

19. Bunun nesrinden nasiplensin, nazmından da haberdar olsun.

20. Bugün hadislerin gereğini yapsın, yarın (yeniden dirilişin tan vaktinde) bu hadisleri söyleyen ona şefaet etsin.

1. “Sizden birisi kendisi için arzu ettiğini kardeşi için de arzu etmedikçe kâmil manada mümin olamaz”.

21. Mümin kişi (iman) rüzgârı ile yüz safa görse de kendisi için istediğini kardeşi için istemedikçe imandan uzak olur.

1. “Her kim verdiğinde de vermediğinde de Allah rızasını gözetir, sevmesi de nefreti de Allah için olursa imanını kemale erdirmiş olur.”

22. Kimin sevgisi ve nefreti ile vermesi ve vermemesi sadece Allah için olursa, bil ki o kişi Allah’ın lütfuyla, ehl-i iman nezdinde de onun imanı kâmildir³⁴⁷.

2. “(Kamil manada) Müslüman, Müslümanların elinden ve dilinden emin olduğu kişidir.”

23. Müslüman olduğunu iddia eden kişi, bu yolda canını feda etse bile bu iddiası ispat edilmiş olmaz, ancak dilinden ve elinden Müslümanlar güvende ise bu kişi Müslümandır.

3. “İki özellik vardır ki bunlar mü’minle birlikte düşünülemez; bunlar cimrilik ve kötü ahlâktır.”

24. Eğer müminsen, incilerini dağıt, halk arasında mum gibi ışık saç. Çünkü Allah hiç bir müminde cimrilik ve kötü ahlâkı birleştirmemiştir.

4. “Âdemoğlu ihtiyarlaşır ama onda iki şey (genç hâlinde) kalır: (Dünyaya karşı) hırs ve uzun yaşama isteği.”

25. İnsanlar ihtiyarladığında her işinde zorluk çekse de, ancak iki işi genç kalır. Bunlardan biri hırs, diğeri ise uzun yaşama isteğidir.

5. “Allah’a şükretmeyen insanlara da teşekkür etmez.”

26. Allah’a şükretmek isteyen kişinin ilk önce halka -insanlara- teşekkür etmesi gerekir. Kim insanlara teşekkür etmezse, Allah’a da şükür etmemiş olur.

³⁴⁷ Hadisin metninde yer alan istekmele fiili normalde istifal babının tahavvül manasına göre dönüşme anlamına geldiği kabul edilerek tercümede verdiğimiz gibi, “imanını kemale erdirmiş” şeklinde tercüme edilmektedir. Ancak Nevâî burada istekmele fiilini istifal babına aktarılırken “vicdan/bulma, değerlendirme” manasını kazandığını düşünmüş olmalı ki, çeviride ehli iman bu kişinin imanını kamil bulacağını ifade etmiştir.

6. “(Dünyada iken) İnsanlara merhamet etmeyene, Allah da (ahirette) merhamet etmez.”

27. Allah’tan merhamet etmesini istersen, önce başkalarına merhametli ol. Kim insanlara merhamet etmezse, merhametli ve kerem sahibi olan Allah da ona merhamet etmez.

7. “Dünya da içindekiler de lanetlenmiştir. Ancak Allah’ı zikretmek bunun dışındadır.”

28. Dünya ve dünyadaki her şey Allah’ın lanetini çekmiştir. Allah’ın zikri bunun dışındadır. Zira Allah’ı zikreden onun rahmetine müstahaktır.

8. “Dünyaya kulluk eden lanetlenmiştir. Dirheme kulluk eden lanetlenmiştir”.

29. Dünya ve dünya dirhemini zerre kadar gam etmeyene Allah merhamet etsin! Dirheme kul olana ise Allah lanet etsin!

9. “Mü’min aynı delikten iki kez ısırılmaz.”

30. Gönlüne ne kadar yakın ise de iğneleyici sözlerle sana eziyet eden kişiyi yabancı bil. Çünkü mü’mini yılan bir delikten iki defa ısırılmaz.

10. “Verdiğin söz (ödemem gereken) borç gibidir.”

31. Birisi birine vaatte bulunmuşsa, verdiği söze sadık kalması gerekir. Verdiğin söz senin borcun gibidir. Alınan borcu ödemek de farzdır.

11. “Meclislerde konuşulan sözler emanettir.”

32. Her kim meclislerde bir söz işitirse, bilsin ki o söz kendisine bir emanettir. Bu sözü başka bir yere aktarırsa, emanete hıyanet etmiş olur.

12. “İstişare edilen kişi emanet verilen kişi gibidir.”

33. Kim birini kendi yakınına alıp da onu güvenilir görerek istişare eder de bu kişi doğru sözü söylemeyip, gizlerse hilekâr olmuş olur.

13. “Cömertlik kazançlı bir ticarettir.”

34. Mal harcayarak bir kazanç elde etmek istersen, varlığın sonu ölüm olacak, biriktirdiğin bu dünyada kalacak, (Hak yolda) harcadığın sana hem ahiret yoldaşı hem de kazancı olacak.

14. “Borç dinî açıdan bir leke gibidir.”

35. Dindar bir kişinin üzerinde bir borç varsa hemen vermesi gerekir. Çünkü borcun edası dinin göstergesidir. Borcu ödememek ise dinde bir lekedir.

15. “Kanaat tükenmez (bir zenginliktir).”

36. Hırsı bırak sana sıkıntı verir. Çünkü haddi ve sonu görünmez. Kanaat sahibi ol ki, sana sonu gelmez bir zenginlik versin.

16. “Sabah uykusu rızkı engeller.”

37. Kim sabah uykusunu terk ederse rızkının kendini bulduğunu görür. Kim de gaflet gösterip sabah uyursa, bu şerefi ancak rüyasında görür.

17. “Başa kakma cömertliği yok eder.”

38. Şayet birine iyilik yaparsan başına kakmayı düşünme, bu bir afet olur. Minnet edeceksen kendi nefesine minnet et.

18. “Mutlu kişi başkasının başına gelen musibetten öğüt alandır.”

39. Gönlünü gaflet kaplamış kişi, insanların başına gelen belalardan öğüt almaz. Kim insanların başına gelenden öğüt alırsa, bil ki bu kişi mutlu olur.

19. “Kişiye işittiği şeyleri (araştırmadan) insanlara aktarması günah olarak yeter.”

40. İşittiği her sözü ifşa etmesi günah olarak kişiye yeter. Dağ işittiğini (yankılamak suretiyle) söyler. Sanki Allah günahı sebebiyle onu taş etmiştir.

20. “Öğüt verici olarak ölüm yeterlidir.”

41. Anne-babanın ölümü öğüt olarak yeterlidir. Sana daha iyi kim nasihat verebilir. Bu, söylediğine uymayan vaiz için de daha iyi bir öğüttür.

21. “İnsanların en hayırlısı insanlara en çok faydası olandır.”

42. “İnsanlar arasında en iyi olan kimdir?” diye sorarsan, dinle ve şüphe etme sakın. Bil ki insanlar arsında en iyisi insanlara en çok faydası olandır.

22. “Allah yumuşak huylu ve güler yüzlü insanı sever.”

43. Halk ile beraber olup, dilin ve kalbin bir olursa; güzel konuşur, açık ve iyi huyla bir hayat sürersen Hak seni sever.

23. “Birbirinize hediye veriniz ki aranızda muhabbet oluşsun.”

44. Akıl nimetinin çok verildiği kişiler, hediyeleşerek dost edinirler. Bu dünyada dostluktan daha iyi bir hediye var mıdır?

24. “İyiliği güzel yüzlülerin yanında arayın.”

45. Şayet bir hususta ihtiyacın olursa, güzel yüzlüden yardım iste. Öyle ki yardım etmeden yüzüne baktığında bile bir güven duyarsın.

25. “Zaman zaman (dostunu) ziyaret et ki, muhabbetiniz artsın.”

46. Dostlar zaman zaman birbirinizi ziyaret edip görüşürse dostlukları artar. Görüşme isteği oluşur ve birlikte olmak için arzu duymaya başlarlar.

26. “Kendi kusurları ile meşgul olması kendini başkalarının kusurlarıyla uğraşmaktan alı koyan kişiye müjdeler olsun!”

47. Başkalarının ayıbını görmek yerine kendi ayıplarını gören kişiye ne mutlu, yüz hüner sahibinin mertebesine ulaşır.

27. “Asıl zengin, insanların elinde bulunan (mala) göz dikmeyendir.”

48. Zenginlik istiyorsan, insanların elinde gördüğün her şeyden uzak dur, ümidini kes. Halktan uzaklaşarak zenginlik elde edebilirsin ve Haktan dilersen bu zenginlik sonsuz olur.

28. “Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi bırakması, insanın iyi Müslüman oluşundan kaynaklanır.”

49. İslâm aynasında her nefesin yüz safa vermesini isteyen kişi, Allah’ın razı olmadığı, insanların hoşlanmadığı işleri yapmasın.

29. “Pehlivan, güreşte rakibini yenen değil; öfkelenildiğinde kendisini zapt eden ve iradesine sahip olandır.”

50. Gerçek pehlivan kendi gücünü başının üstüne kaldırıp ters çeviren değil, sinirlendiğinde nefsi-i emmaresine hakim olan kişidir.

30. “Gerçek zenginlik mal çokluğu değil, gönül tokluğudur.”

51. Mal çokluğundan dolayı isteme sıkıntısı ve yoksulluk çekmeyen kişi zengin değildir. Asıl zengin, Allah’ın nefsinin isteklerini terk etme gücünü verdiği kişidir.

31. “İhtiyatlı olma, şüphe ile mümkündür.”

52. Bir kişinin devamlı şüpheli davranması, doğru kararlar almasına sebep olur. Daima tedbirli olan kişi hilelerden emin olur.

32. “İlme engel olmak haramdır.”

53. Ey akıl sahibi, Allah seni dünya ilmi hakkında nasıplendirdi. Sen de öğrenmek isteyen kişiyi bundan mahrum etme, faydalanmak isteyenine de engel olma.

33. “Güzel söz sadakadır.”

54. Nafaka olarak güzel bir lokma veremesen de, güzel söz ile ihtiyaç sahiplerine sor.

Güzel sözün sadaka olduğunu söyleyen Peygamber hadisi vardır.

34. “Çok gülmek kalbi öldürür.”

55. Çok fazla gülmek çünkü çok gülmek kalbi öldürür. Bunu bilen kişi de gülmek hasretinden ölse de gülmez.

35. “Cennet annelerin ayakları altındadır.”

56. Cennet bağ ve bahçeleri annelerin ayaklarının altındadır. Bu bağ ve bahçelere kavuşmak istiyorsan annenin ayağının toprağı ol.

36. “İnsanın çektiği dili belasıdır.”

57. Allah’ın veli kulları, çok konuşan kişinin çok hata yaptığını söyledi. Allah’ın Nebî’si de her belanın sözden geldiğini buyurdu.

37. “Harama bakış, iblisin oklarından zehirli bir oktur.”

58. Nefsin kazanç elde edeceğini söylese de (nefsine hoş gelse de) haram olana bakma. Harama yapılan her bakış, şeytanın zehir bulaştıran bir okudur.

38. “Komşusu açken mü’mîn karnını doyurmaz.”

59. Mümin olan kişi kendisinin tok, komşusunun aç olmasına nasıl dayanır? Sofrasında omaç da olsa güllaç da olsa bunu paylaşır.

39. “Temizliği sürdür ki rızkın bol olsun.”

60. Eğer her zaman temiz olursan, yoksulluğun kirinden de arınmış olursun. Bol rızık istiyorsan temiz ol, bu durum hasretini çektiğin şeyi de giderir.

Son Söz

61. Hâlık-ı Fettâh olan Allah senin hamurunu kırk sabah yoğurduğunu buyurdu.

62. O erba’înin evveli hâldir, sen bu erba’în ile amel et.

63. Şayet amacına ulaşmak istiyorsan, bu amacı sağlayacak iki çeşit erba’în vardır.

64. İstedığın amaca ulaşırsan dua ile beni de an.

65. Nevâî’ye o dua ulaşır, ruhunun bûlbûlüne o ses yetişir.

SONUÇ

Ali Şîr Nevâî, tarihe adını unutulmayacak şekilde yazdıran ender şahsiyetlerden biridir. Adından sadece yaşadığı dönem ve coğrafyada değil, yüzyıllar sonrasında ve farklı diyarlarda da bahsettirmeyi başarmış bir edip, düşünür ve devlet adamıdır. Kaleme aldığı birçok eserden sadece birisi olan ve bu çalışmaya konu olan kırk hadis tercümesi de döneminin en önemli şairlerinden olan Câmî'nin *Çihil Hadis*'inin Türkçeye aktarımı olması ve Câmî'nin kendisinden icazet alması hasebiyle ayrı bir öneme sahiptir. Nevâî bu tercümesinde Farsça bilmeyenlerin bu eserden faydalanabilmeleri gibi ulvî bir amaç gütmüştür.

Arap, İran ve Türk edebiyatında birçok şair tarafından rağbet gören bir nazım türü olan kırk hadis, Peygamber sevgisinin ve onun şefaatine nail olma isteğinin İslâm dünyasında ne denli mühim bir yere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Nevâî'nin de bu alanda eser kaleme almış olması, aynı duygu ve düşüncelere sahip olduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda hadislerin hangi kaynaklardan alındığını tek tek inceledik ve şairin eserinde Buhârî ve Müslimden aldığını söylemesine rağmen birçok hadisin bu iki hadis kaynağı dışındaki kaynaklardan elde edildiğini, sıhhat itibarıyla sahih, hasen, zayıf ve hatta uydurma rivayetlerin bile var olduğunu tespit ettik. Bu durum da göstermektedir ki şair hadisleri tek tek kaynaklarından kontrol etme ihtiyacı ve amacı gütmemiştir.

Bizim üzerinde çalıştığımız nüsha ve var olan diğer nüshalar arasında bazı yazım farklılıkları olduğu görülmüştür. Bu durum büyük ihtimalle müstensih hatalarından kaynaklanmaktadır.

Eserin günümüz Türkçesine aktarımını yaparken elimizden gelen gayreti sarfettik. Fakat bütün emeklerimize rağmen yapmış olabileceğimiz hatalardan dolayı af diliyor, yapılacak eleştirilerin bizi aydınlatacağını ve geleceğe dönük daha emin adımlar atmamızda yardımcı olacağını ümit ediyorum.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdu'l-Hâdî el-Cerâhî el-Aclûnî ed-Dimeşkî Ebu'l-Fidâ', *Keşfu'l-Hafâ'*, nşr. Abdu'l-Hamîd b. Ahmed b. Yûsuf b. Hendâvî, I-II, 1420/2000.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö.241/856), Musnedu Ahmed b. Hanbel, nşr. Ahmed Mabed Abdulkerîm, I-XIV, Beyrût 1432/2011.
- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.
- Akot, Bülent, "Mevlânâ İdris-i Bitlisî ve Manzum Kırk Hadîs Tercümesi: Hadîs-i Çihil", *İslami İlimler Dergisi*, 24(2), 71-84.
- Aksoy, Hasan, "Fevri'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (13-14-15), İstanbul 1997.
- Aksu, Cemal, "Hanîf'in Manzum Kırk Hadis Tercümesi Şerhi", *İlmi Araştırmalar*, 17, 17-34.
- Arık, M. Selim, "Hadislerdeki "Kırk" Sayılarına Genel Bakış", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2014,1(1), 136-181.
- Avcı, İsmail, *Hazînî'nin Manzum Şerh-i Hadîs-i Erbaîn Tercümesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir 2007.
- Avcı, İsmail, "16. Asır Şairlerinden Lutfî'nin Manzum Kırk Hadisi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 16, İstanbul 2016, 1-32.
- Bayak, Cemal, "Feyzî-i Kefevî ve Manzûm Kırk Hadis Tercümesi", *Dîvânü Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe: Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı*, İstanbul 2017.
- Bayak, Cemal, "Sehmî ve Manzum Hadîs-i Erba'in Tercümesi", *Turkish Studies*, 10(8), 597-622.
- el-Baqrî, Ahmet Mâhir, "Sayıların Kur'an-ı Kerim'de Kullanımına Yönelik Dilbilimsel Bir İnceleme", çev. Dursun Ali Türkmen, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 22, 205-229.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn b. Alî el-Husrevcerdî el-Hurâsânî (ö.458/1066), *Şuabu'l-Îmân*, nşr. Abdulaliyy Abdulhamîd Hâmid, I-XIV, Riyâd 1423/2003.

el-Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhâlk b. Hallâd elİtkî, *el-Bahru'z-Zehhâr*, nşr. Mahfûzurrahmân Zeynullâh (I-IX); Adil b. Sad (X-XVII); Sabrî Abdulhâlık eş-Şâfiî (XVIII), I-XVIII, Medîne 1988/2009.

Bingöl, Necdet, “Dilimizde Kırk Sayısı Üzerine”, *Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Türk Kültürü*, (237), 1983, 26-28.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrâhîm (ö.256/870), *Sahîhu'l-Buhârî = el-Câmiu'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Resûlillah ve Sunenihi ve Eyyâmihî*, nşr. Muhammed Zuheyr b. Nâsır en-Nâsır, I-IX, 1422/2001.

-----, *el-Edebü'l-Müfred*, nşr. I, Riyâd 1419/1998.

Cami, Molla, *Baharistan*, çev. Adnan Karaismailoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 2018.

Ceyhan, Âdem, “Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullâh'ın Kırk Hadis Tercümesi”, *Erdem, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 69, 53-72.

Cihan, Sadık, “Nüzhet Ömer Efendi ve Hadis-i Erbain Tercümesi”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 35-67.

Çakır, Mustafa Sefa, *Taşköprizade Kemaleddin Mehmed bin Ahmed'in Şerh-i Ehadis-i Erbain tercümesi (Metin-İnceleme)*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2013.

Çetindağ, Yusuf, *Ali Şir Nevâi Ailesi, Çocukluğu ve Eğitimi*, Kaynak Yayınları, İzmir 2011.

-----, *Ali Şir Nevâi Hayatı Sanatı Eserleri*, Fatih Üniversitesi Yay., İstanbul.

-----, *Ali Şir Nevâi'nin Osmanlı Şiirine Etkisi*, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006.

Çolak, Ahmet, “Seyyîd Vehbî'nin Manzum Hadis-İ Erba'in Tercümesi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4, 616-633.

ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. el-Fadl et-Temîmî (ö.255/869), *es-Sunen*, nşr. Huseyn Selîm Esed ed-Dârânî, I-IV, 1412/2000.

Demirli, Ekrem, “Vahdet-i Vücûd”, *DİA*, İstanbul, 2012, XXXXII.

ed-Deylemî, Şîreveyh b. Şehridâr b. Şîreveyh b. Fenâhserû Ebû Şucâ ed-Deylemî el-Hemezânî, *el-Firdevs bi'Me'sûri'l-Hitâb*, nşr. es-Saîd b. Besyûnî Zağlûl, I-V, Beyrût 1406/1986.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-'Eşas b. İshâk b. Beşîr el-'Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnâvût, Muhammed Kâmil Karabellî, I-VII, 1430/2009.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed el-Isbehânî, *Hilyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Asfiyâ*, I-X, Mısır 1394/1974.

el-Elbânî, Nasûruddîn, *Silsiletu Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevzûa*, Dâru'l-Meârif, Riyad 1992.

Gıynaş, Kamil Ali, “Hilâlî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Turkish Studies*, 7(1), 1133-1157.

el-Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed ed-Dabbî en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, nşr. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, I-IV, Beyrût 1411/1990.

el-Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed b. Mehdî el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi*, nşr. Mahmûd et-Tahhân, I-II, Riyâd.

Hemmâm b. Munebbih, Ebû Ukbe Hemmâm b. Munebbih b. Kâmil b. Seycu'l-Yemânî es-Sanânî el-Ebnâvî, *Sahîfetu Hemmâm b. Munebbih*, nşr. Alî Hasen Alî Abdulhamîd, I, Beyrût, Ammân 1407/1987.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe Abdullâh b. el-Absî, *el-Musannef*, nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyâd 1409.

İbn Ebî'd-Dünyâ, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd b. Sufyân el-Kureşî, *Zemmu'l-BağyI*, es-Suudiyye 1409/1988.

-----, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ubeyd b. Sufyân el-Kureşî (ö.281/894), *Mudârâtu'n-Nâs*, nşr. Muhammed Hayr Ramadân Yûsuf, I, Beyrût 1418/1998.

- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Bustî, *es-Sahîh*, nşr. Şuayb Arnavût, I-XVIII, Beyrût 1408/1988.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sulemî en-Nisâbü'rî, *Sahîhu İbni Huzeyme*, nşr. Muhammed Mustafâ el-Azamî, I-IV, Beyrût.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, nşr. Şuayb el-Arnavût, Âdil Murşid v.dğr., I-V, 1430/2009.
- İbnu'l-Mubârek, Ebû Abdirrahmân Abdullâh b. Mubârek b. Vâdîh et-Turkî, *ez-Zuhd ve'r-Rekâik l'ibni'l-Mubârek ve'z-Zuhd li Nuaym b. Hammâd*, nşr. Habîburrahmân el-Azamî, I, Beyrût.
- Kalkandelen, A. Hilal, *Ali Şir Nevâi ve Farsça Divanının İçerik Açısından İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2004.
- Kandemir, M.Yaşar, “Kırk Hadis”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 467-470.
- Karahan, Abdulkadir, “Kırk Hadis Tercümelerine Umumi Bir Bakış ve Ankaralı İsmail Rusuhî'nin Tercüme-i Hadis-i Erbain'i”, *Türkiyat Mecmuası*, 10, İstanbul 1953, 235-242.
- , “Kırk Hadis: Türk Edebiyatı”, *DİA*, Ankara 2002, XXV, 470-473.
- , *İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1954.
- Kaşıkcı Ali Rıza, *Kırk Hadis*, Yayına Hazırlayan: Fatma Zehra Kavukçu, Mahmut Kanık, Hece Yayınları, 2006.
- Kılıç, Müzahir, “Edebiyat Tarihi Bakımından Kırk Hadisler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (18), Erzurum 2001, 93-101.
- , *Hâkânî Mehmed Bey Hadis-i Erbain (İnceleme-Tenkidli Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1993.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *101 Hadis Manzum Meal Tefsir*, Bedir Yayınevi, 1951.
- Köksal, M. Fatih, “Yenipazarlı Vâlî'nin Manzum İlk Kırk Hadis Tercümesi”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı, 237-251.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

-----, *Edebiyat Araştırmaları II*, Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul 1989.

Kudâî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Selâme b. Cafer b. Alî el-Mısrî, *Müsnedü's-Şihâb el-Kudâî*, nşr. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefi, I-II, Beyrût 1407/1986.

Kut, Günay, "Ali Şir Nevâî", *DİA*, İstanbul 1989, II, 449-453.

Küçük, Sabahattin, "Münif'in Kırk Hadis Tercümesi", *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 12 (1'den ayrı basım), Ankara 1997, 89-105.

Levend, Agah Sırrı, *Ali Şir Nevâî Hayatı, Sanatı ve Kişiliği*, I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

Mâlik b. Enes, Mâlik b. Enes b. Mâlik el-'Asbahî el-Medenî, *el-Muvatta'-Rivâyetu Ebî Musab ez-Zuhrî*, nşr. Beşşâr Avvâd Marûf, Mahmûd Halîl, I-II, 1412H.

Mamer b. Râşid, Mamer b. Râşid el-Ezdî, *el-Câmi*, nşr. Habîbu'r-Rahmân el-Azamî, I-II (Musannef'in 10 ve 11. cüzleri), Pakistan 1403/1982.

Muslim, Ebû'l-Hasan Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, I-V, Beyrût.

Muttakî el-Hindî, Alâ'u'd-Dîn Alî b. Hisâmî'd-Dîn b. Kâdî Hân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânî, *Kenzu'l-Ummâl*, nşr. Bekrî Hayyânî, 1401/1981.

en-Nesâ'î, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Horâsânî, *el-Müctebâ mine's-Sünen= es-Sunenu's-Sugrâ - en-Nesâî*, nşr. Abdulfettâh Ebû Gudde, I-IX (Fihrist Cildiyle Birlikte), Haleb 1406/1986.

Nevâî, Ali Şir, *Seb'a-yi Seyyar*, TDK Yayınları, Ankara 2015.

-----, *Nevadirü's-Şebâb*, Der. Metin Karaörs, TDK Yay., Ankara 2006.

-----, *Bedayi'u'l-Vasat*, Der. Kaya Türkay, TDK Yayınları, Ankara

-----, *Ferhâd ü Şîrîn*, Der. Gönül Alpay, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

-----, *Fevayidü'l-Kiber*, Der. Önal Kaya, Tdk Yay., Ankara 1996

-----, *Gara'ibü's-Şıgâr*, Der. Günay Kut,, TDK Yay., Ankara 2003.

- , *Hamsetü'l-Mütehayyirin*, Der. Ayşehan Deniz Abik, Seçkin Yayıncılık 2006.
- , *Hayretü'l-Ebrâr*, Der. Vahit Türk ve Şaban Doğan, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2015.
- , *Leylî vü Mecnûn*, Der. Ülkü Şavk Çelik, TDK Yay., Ankara 1996.
- , *Lisânü't-Tayr (Kuş Dili)*, Çev. Nodirbek Kosimov, Semerkand Yayıncılık 2017
- , *Mahbûbu'l-Kulub-Gönüllerin Sevgilisi*, Der. Vahit Türk, Ötüken Neşriyat 2016.
- , *Mecalisü'n-Nefais*, Çev. A. Naci Tokmak, TDK Yay. Ankara 2017.
- , *Mizânu'l-Evzân*, Der. Kemal Eraslan, TDK Yay., Ankara 2015.
- , *Muhâkemetü'l-Lügateyn*, Çev. İshak Refet Işıtman, TDK Yay., Ankara 1941.
- , *Sedd-i İskenderî*, Der. Hatice Tören, TDK Yay., Ankara 2001.
- Öksüz, Hadicet Ül Kübra, *Köstendilli Süleyman Şeyhî'nin Mektûbât-ı Erbaîn, Terkîbât-ı Erbaîn ve Te'vîlât-ı Erbaîn İsimli Eserleri (İnceleme ve Metin)*, (Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Özel, İsmet, *Kırk Hadis*, Tiyo Yayınları, 2013.
- Poyraz, Yakup, “Manastırlı Hasan bin Ali’nin Ehadis-i Erbaîn Adlı Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(2), 109-135.
- Sever, Ali, “Malkaralı Şair Nev‘î’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesinin Neşri ve Tahlili”, *Tasavvur Tekirdag İlahiyat Dergisi*, 2018, 4(1), 219-256.
- Sevgi, Ahmet, “Merdümî ve Tuhfetü'l-İslamî”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 6, 1991, 101-165.
- Sevgi, Ahmet, “Molla Cami’nin “Erbaîn”i ve Türkçe Manzum Tercümeleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (6), 1999.
- es-Suyûtî, Celâlu'd-dîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Câmiu'l-Ehâdîs*I-XIII, .

- , *el-Fethu'l-Kebîr fî Dammi'z-Ziyâdeti ile'l-Câmii's-Sagîr*, nşr. Yûsuf en-Nebhânî, I-III, Beyrût / Lubnân 1423/2003.
- Şener, İbrahim ve Yıldız, Alim, *Türk İslam Edebiyatı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011.
- et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Suleymân b. Ahmed b. Eyyûb eş-Şâmî, *el-Mucemu'l-Kebîr - et-Taberânî*, nşr. Heyet, I-1 2006/1427.
- , *el-Mucemu'l-'Evsat*, nşr. Târik b. İvadullâh b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Huseynî, I-X, Kâhire.
- , *el-Mucemu's-Sagîr = er-Ravdu'd-Dânî*, nşr. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emrîr, I-II, Beyrût, Ammân 1405/1985.
- , *Müsnedu's-Şâmiyyîn - et-Taberânî*, nşr. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, I-IV, Beyrût 1405/1984.
- et-Tayâlisî, Ebû Dâvûd Suleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd el-Basrî, *el-Müsned*, nşr. Muhammed b. Abdilmuhsin et-Turkî, I-IV, Mısır 1419/1999.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. Dahhâk, *es-Sünen*, I-V, Mısır 1395/1975.
- Türk, Vahit, *Ali Şir Nevâyî*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2017.
- Ünlü, Suat, *Çağatay Türkçesi Sözlüğü*, Eğitim Yayınevi, Konya 2013.
- Yıldırım, Selahattin, “Osmanlı Muhaddislerinin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri”, *19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Anadolu’da Hadis Geleneği ve Dâru’l-Hadisler Sempozyumu*, Samsun 2011, 139-152.
- Yıldız, Alim, “Okçuzade Mehmed Şâhî ve Manzum Kırk Hadis Tercümesi: Ahsenü'l-Hadis”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (17), İzmir 2003, 91-124.
- Yıldız, Alim, “Sirâcî’nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 127-150.
- Yıldız, Fahrettin, “İslami İlimler, Divan Edebiyatı ve Tasavvuf Geleneğindeki Yeriyle Tarihten Günümüze Popüler Hadis Kitapları: Kırk Hadisler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11 (21), 2013, 407-455.

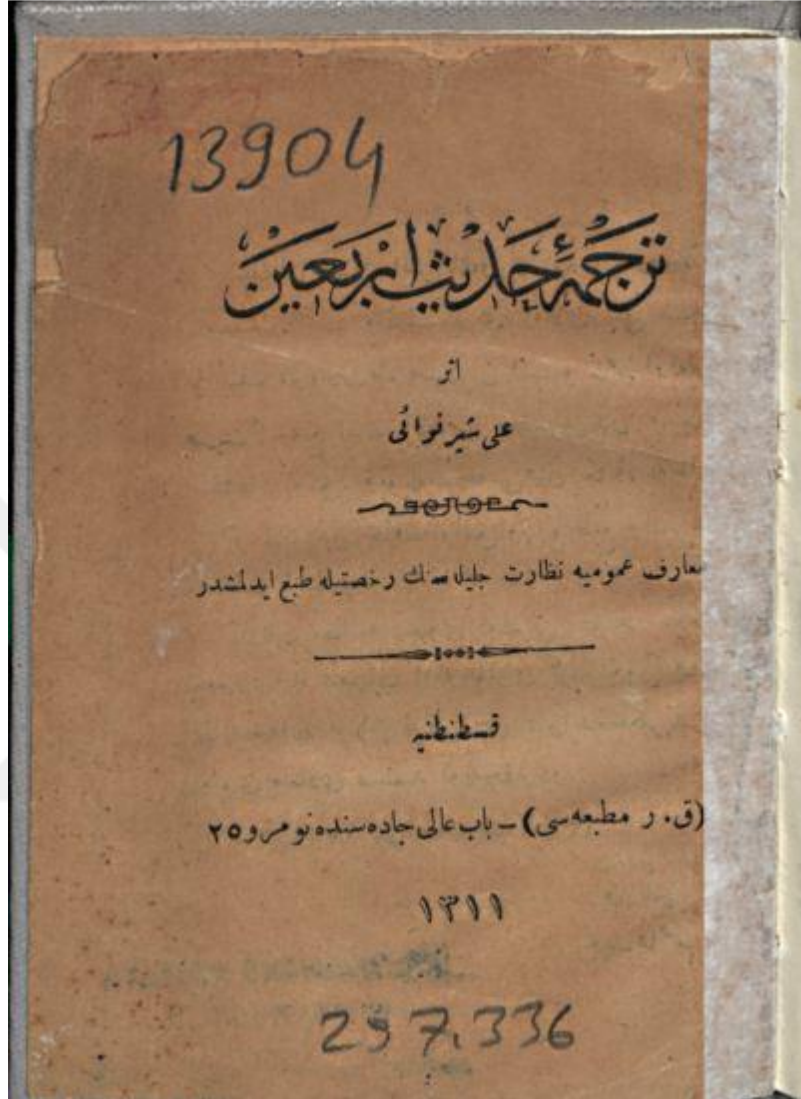
ez-Zerkeşî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Bahâdır eş-Şâfiî, *et-Tezkira fi'l-Ehâdîsi'l-Muştehira* = *el-Mensura fi'l-Ehâdîsi'l-Meşhûra*, nşr. Mustafâ Abdulkâdir Atâ, I, Beyrût 1406/1986.

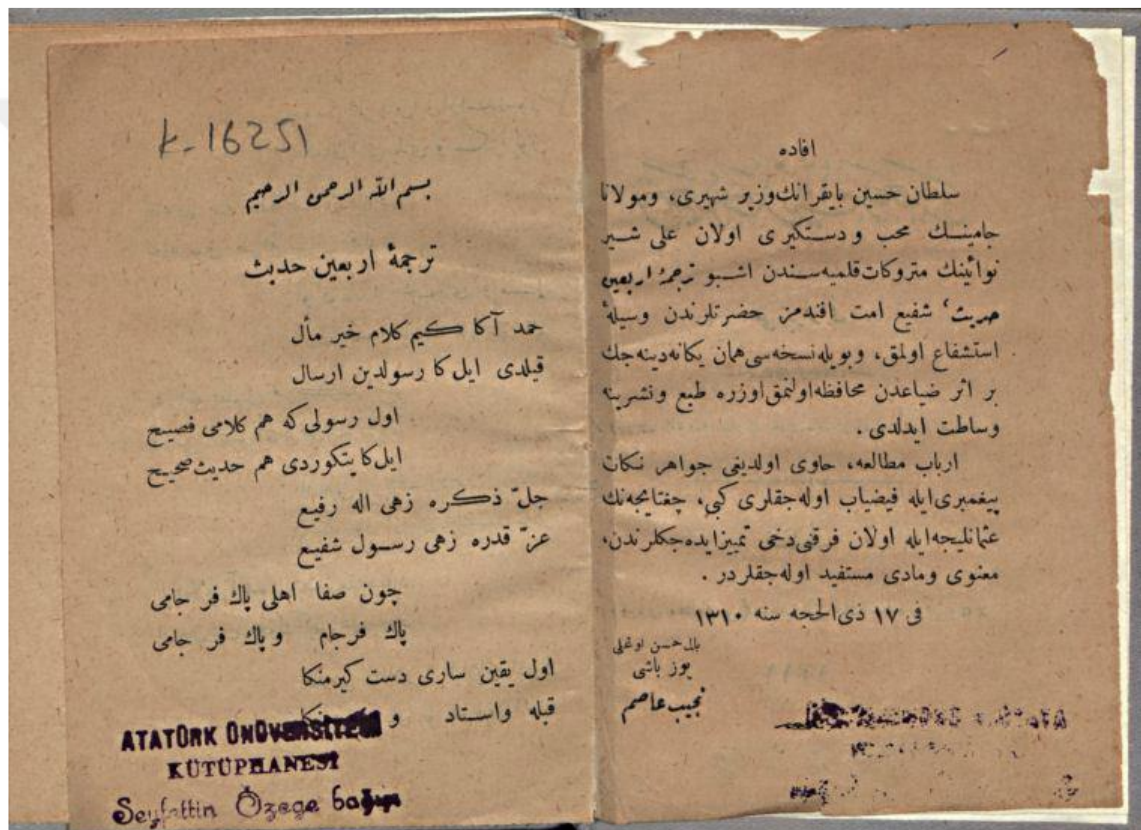
Zeynuddîn el-Îrâkî, Ebû'l-Fadl Abdirrahîm b. el-Huseyn b. Abdirrahmân, *Tahrîcu Ehâdîsi'l-Îhyâ'* = *el-Muğnî an Hamli'l-Esfâr*, I, Beyrût 1426/2005.

EKLER

ORİJİNAL METİN

- ۴ -

چونکه هجریدین ایل اراسیداسوز
سکان آلتی یدی وسکزر یوز

کیم ینه تحفه عیان قیلدی
تحفه یوق طرفه بیان قیلدی

او قوغاندا بخاری و مسلم
قرق سوز بارجه شهیدن سالم

نثر ایله نظم فی مرکب آتیب
فارسی نظم ایله مرتب آتیب

اربعمی چیقاردیم جانلار
بلکه یوز اربعمی چیقارغانلار

تابی لار آنده نشأ مقصود
اربعمی دین یچوک کیم اهل شهود

فارسی دانلار ایلابان ادراک
عاری اوردی بو نفع دین اتراک

- ۵ -

ایستادیم کیم بو خیل هم باری
بولماغای لار بو نفع دین عاری

مین دعا کنی چو مدعا ایلاب
اول اجازت بریب دعا ایلاب

مدعا چون باری صواب اوردی
ییر دعا قیلدی مستجاب اوردی

بر ایکی کون اهتمام ائدم
کوز توتار دین برون تمام ائدم

بار امیدم که شاه شرع آیین
که بی شرعیغه ویرر ترین

چون بو اوراق ساری سالغای کوز
ایلاکای کوکلیله اثر باری سوز

نثر دین داغی بهره ور بولغای
نظم دین داغی بر خیر بولغای

- ٦ -

بوکون اولسه حدیثلارغه مطیع
تائیکلا بولغای محدث آکا شفیع

§

لا یؤمن احدکم حتی یحب لاخلیه ما یحب لنفسه
مؤمن ایرماس دوررکه ایماندین
روزگاریده یوز صفا کورکای

تا که قرداشیغه روا کورماس
هر نه کیم اوزیکا روا کورکای

•••••

من اعطی الله ومنع الله واحب لله وابغض لله
فقد استکمل ایمانه

کیم کا کیم حب و بغض و منع و عطا
حق او چون بولدی جزم بیل آنی

- ٧ -

کیم ابرور یتنکری لطیفدین کامل
اهل ایمان قاشیدا ایمانی

المسلم من سلم المسلمون من لسانه ویده
کیم مسلمانلیغ ایلسا دعوی
چین ایماس کر قیلور فدا جانلار

اول مسلماندررکه سالم در
یتلی دین ایل کیدین مسلمانلار

•••••

خصلتان لا یجتمعان فی مؤمن البخل وسوء الخلق
مؤمن ایرسانک قلیب درونکنی نثار
ایل بیلاروشن اول نیچولک کیم شمع

نیکا کیم یتنکری هیچ مؤمن دا
بخل و بدخوی لوغنی قیلما دی جمع

•••••

- ۸ -

یشیب ابن آدم ویشیب فیہ خصلتان الحرص

وطول الامل

آدمی غه اکرچه واقع در
قاریغان ساسی بارجه ایشده خلل

ایکی فعلی ولی یکیت راک اولور
بری حرص و برسی طول امل

من لم یشکر الله لم یشکر للناس

اوله که خالق غه شکر دیر اول
شاگر اولماق کیراک خلافتدین

کیم که مخلوق شکری دیماکای
دیماکای شکر داغی خالق دین

- ۹ -

من لا یرحم الناس لا یرحمه الله

تینکری رحم اکر طمع قیلسانک
اول اولماق کیراک سین ایل کارحم

هرکیشی کیم الوس غارحم ایتماس
انکارحم ایلماس رحیم و کبریم

الدنیا ملعونة ملعون ما فیها الا ذکر الله تعالی

دینی وهرنی اندا دور موجود
بولدی حق لغتی کرفتاری

غیر حق ذکر کی ایدور ذاکر
تینکری نک رحمتی سزاواری

لعن عبد الدنیا لعن عبد الدرهم

رحمت آزاده کیم اول آلماس
دینی و درهمین جوی غم غا

- ۱۰ -

ایک لعنت آکا که قول بولغای
خواه دینی و خواه درم غا

لا یلدغ المؤمن من حجر واحد مرتین

ای که بر نیش تی موزیدن
کونکلونکا نیجه اوزیسیایانلا

چونکه مؤمن کاتیکمادی هرگز
بریشولک دین ییلان ایکی قاتلا

العدة دین

کیم که هرکیم کا وعده قیلدی
شرط ایرور وعده وفا قیلماق

وعده کم قیلدینک ایلا دور کیم دین
فرض دور دین فی ادا قیلماق

- ۱۱ -

المجالس بالامانة

قایسی مجلس دا کیم ایشیتک سوز
بیل که اول سوز سکا امانت ایرور

کر آنی اوزکا یرده نقل ایتسانک
اول امانت غه بو خیانت ایرور

المستشار مؤتمن

هرکشی کیم براونی محرم ایتب
مشورنده امین راز ایتدی

کریاشوردی ییلیب صلاح سوزین
اوزینی قلب و حیلہ ساز ایتدی

- ۱۲ -

السمّاح ربّاح

مال بذل ايله سودا كر تيلاسانك
عاقبت چون اولوم ابرور موجود

اسراغان قالدور اول كه بذل آينك

سكا همراه بارورانك سود

الدين شين الدين

اهل دين اولدر كه قيلغاي ادا

بات اكر ذمتيدا دين اولغاي

دين اداسي جو دين علامتي در

بي ادا بقده دين شين اولغاي

القناعة لا ينفذ

حرص دين كچ كيل اول غمي دور كيم

حد و غايت اكا ايماس پيدا

- ۱۳ -

توت قناعت كه اول ابرور مالي

كه نهايت اكا ايماس پيدا

الصبحه تمنع الرزق

صبح او يقوسين اول كه ايلادي ترك

رزق يوزين اوزيكا توش كوردي

اول كه غفلت دين ايتي خواب صبوح

بوشرف في مكر كه توش كوردي

آفة السّماح المنّ

هر كيشكا رعائي قيلسانك

منت اوتكار كميل كانينك غا

نيكا كيم اول كرم غا آفت در

بو كلا منت وليك جانينك غا

- ۱۴ -

السعيد من وعظ بغيره

ايل كافي كياسا ايلاماس پروا
اول كه كوكيلى قىلدى غفلت پند

كيم كه پند آلدی ايل كاتوشكاندين
آنى بيل كيم ابرور سعادت مند

كفى بالمرء اثماً ان يحدث ماسمع

بو يازوق بس كشي كا كيم ايلدين
هرنى سوز كيم ايشندى فاش ايتي

تاغ ايشتكاتى دير كناهى دين
كوبيا تينكرى آنى طشاش ايتي

- ۱۵ -

كفى بالموت واعظاً

واعظيكن بس انا انا اولومى
كيم الار جاسنكا ابرور ناصح
واعظى هم ايتور و قيلماس
ابرور اول واعظيكن مونكاراجح

خير الناس انفعهم للناس

خلق ارايخشى راق ديدينك كيم دور
ايشتيب شبه ايله دفع آندين
يخشى راق آنى بيل اولوس اراكيم
كوپ رالك اولغاى اولوس كانفع آندين

ان الله يحب السهل الطلق

حق سيوكاى ايل بيللا بولسانك
تيل وكوكلوكنى بر قىلب يك روى

- ۱۶ -

لکته سورسانک شکفته و خندان
زشت قیلسانک کشاده خوش خوی

تهاد و اتحابوا

دوست لاشینک هدیه لر بریشب
بهره تاقای خرد عطیه سیدین

خود جهان دا عطیه بارمو
بخشی راق دوست لوق هدیه سیدین

اطلبو الخیر عند حسان الوجوه

ای که بر ایشده حاجتک بولسا
بخشی یوزلوک دین ایستابخشایش

تا که بخشایشی دین اول راق
کورماکای دین تیشکای آسایش

- ۱۷ -

زرغباً تزدد حباً

بر برین دوست لار اگر که که
کورسالار دوستلوغ بولور غالب

شوقدین اختلاط اولور مطلوب
وصل اوچون آرزو بولور طالب

طوبی لمن شغله عیبه عن عیوب الناس

ای خوشا اولکه عیب کورماک ایللا
یوز هنرور مرانین تاقسای

یعنی اوز عیبی برده سی کورکای
اوزکا ایل عیبی چهره سن تاقسای

الغنی الیأس مما فی یدی الناس

بایلیق ایستاسانک ایل ایلکیند
هرنی کورسانک باریدن اول نومید

- ۱۸ -

بوغی بس که خلق دین بگوین
تو تسانک امید حقندن اوق جاوید

من حسن اسلام المرء ترک ما لا ینعیه
کم که اسلام کوز کوسید اتیلار
هر نفس اوزکا بر صفا موجود

بکسون اول نوع بارجه ایشدین کم
تینکری راضی ایماس اولوس خشنود

لیس الشدید بالضرعة انما الشدید الذین
لا یملکون عند الغضب

ایماس اول پهلوان که اوز قدرین
باش اوزا ایلتبان نکون قیلغای

- ۱۹ -

پهلوان آنی بیل که یقینا غضب
نفس اماره فی زبون قیلغای

لیس الغنی عن کثرة العرض انما الغنی عن النفس
بای ایماس اولکه مال کترتیدین
کورماکای فاقه وطلب رنجین

بای آنی بیل که تینکری برمیش آنکا
نفس مطلوبی ترکیشک کنجین

الحزم سوء الظن
حزم باعث دورر آنکا که مدام
کیشی اول ساری بدکان بولغای

دایما احتیاط ایثار اکا
کیدلاردین آنکا آمان بولغای

- ۲۰ -

العلم لا یجمل منعه

ای خرد مند عالمی که سنکا
علم دین روزی ایلادی صانعکیشی اورکاسا قیلیمه غیل محروم
بکا نفع السه بولسا غیل مانع

الکلمة الطيبة صدقة

یخشی سوز بیرلا حاجت اهلین سور
برماسانک یخشی طعمه دین نفقهفی اوچون کیم رسول قوی بیلا
یخشی سوز یاردور ایلا کیم صدقه

کثرة الضحك تميم القلب

اسروکوب کولما کیم اولار ایرمیش
زنده دل کونکلی کولکو کترتیدین

- ۲۱ -

هرنی هرکیم بیلدی کونکلی بیلا
کولما کای اولسا کولکو کوسرتیدین

الجنة تحت اقدام الامهات

انالارنیک ایاغی استیدا دور
روضه جنت و جنان باغیروضه باغی وصالین ایستارسک
بول انانیک ایاغی توفراغی

البلاء مؤکل بالمنطق

دیدنی کوب سوزلا کان خطا کوب ایثار
اول که دیرلار آتی ولی اللههر بلا کیم تیار ایرور سوزدین
بیلا حکم ایلادی بی الله

- ۲۲ -

النظرة سهم مسموم من سهام ابليس
سالماتکين کيمکا بولسا نامحرم
کرچه نفسينک کورار نظاره ده سود

هر نظر کيم حرام شيطان نينک
ناوکی در و ليک زهر آلود

لايشيع المؤمن دون جاره

کيمکه مؤمن دور قاجان چداغاي
که اوزی توق و قوشنی بولغای آج

انکا داغی کيران يتورسا نصيب
خوانی دا کر کلاج و کر اوماج

دم على الطهارة توسع عليك الرزق

کر همیشه طهارتینک بولسا
ارپغای فاقه چرکی اول سودین

- ۲۳ -

ظاهر اول ايستانانک فزون روزی
خاسر اول کيم يتوردی اول سودین

خاتمه کلام

ای که شخصنک فی خالق فتاح
دیدي خمرت اربعین صباح

ایرور اول اربعینک اول حال
ایلا بو اربعین بیلا اعمال

کيم بو نوع ایکی اربعین موجود
بولسا شایدکه تابقاسین مقصود

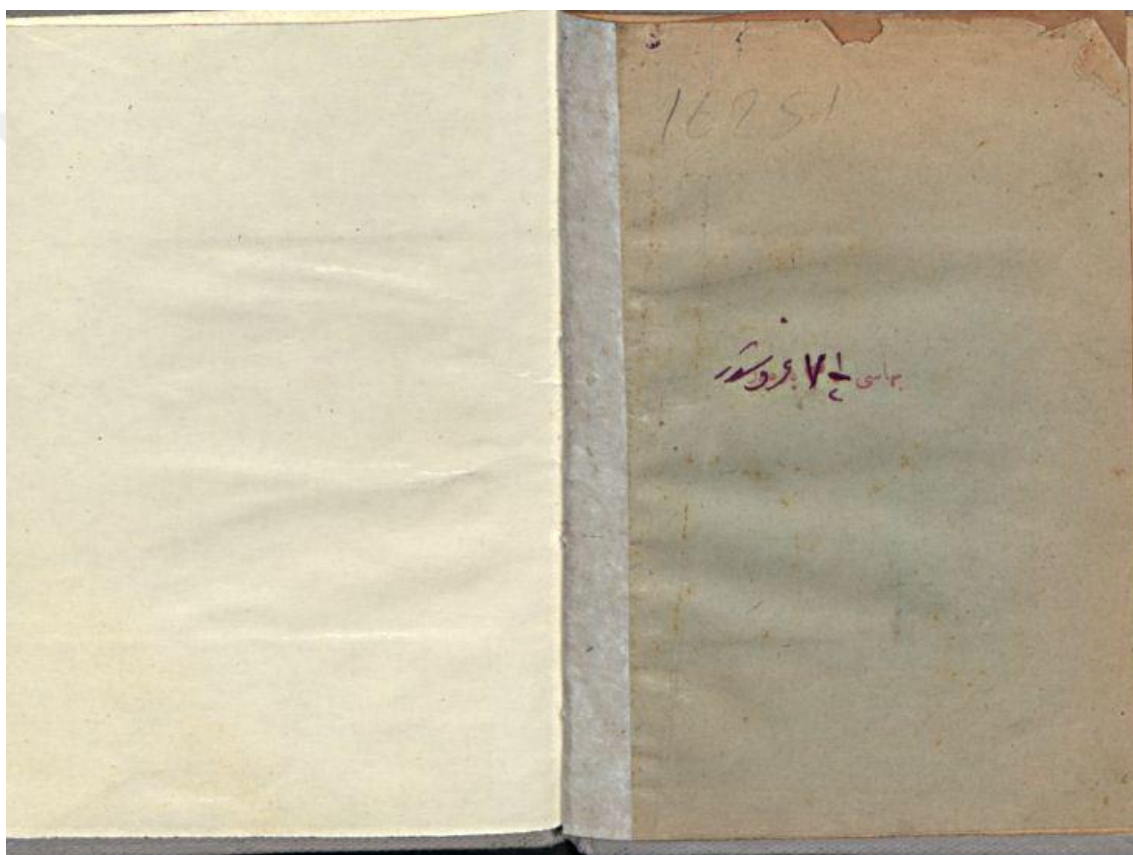
یتسا مقصود مدعا ییرلا
منی یاد ایتکاسین دعا ییرلا

— ۷۹ —

که نوایی غه اول دعایتکای
بابل روحیه نوایتکای

۴

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Yasemin ÖZSOY
Doğum Yeri ve Tarihi	Artvin, 1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	MEB
İletişim	
E-Posta Adresi	yaseminozsoy08@hotmail.com
Tarih	12.09.2019